

Opinnäytetyö AMK
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipalvelutyö
2015

Miska Salakka

MUUNSUKUPUOLISUUS

–Kaksijakoisen sukupuolen ulkopuolella

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Miska Salakka

MUUNSUKUPUOLISUUS –KAKSIJAKOISEN SUKUPUOLEN ULKOPUOLELLA

Tutkimus toteutettiin yhteistyössä Setan Transtukipisteen kanssa vuoden 2015 kevään ja syksyn aikana. Tutkimus on laadullinen ja se pyrkii kuvailemaan muunsukupuolisuutta, eli sukupuoli-identiteettejä jotka eivät ole yksiselitteisesti nais- tai miesidentiteettejä. Tavoitteena oli vastata kysymyksiin “minkälaisia muita sukupuoli-identiteettejä kuin nais- ja miesidentiteettejä ihmisillä on?” ja “miten muunsukupuolinen identiteetti näkyy ja vaikuttaa yksilön arkielämässä?”. Viidelle informantille tehtiin puolistrukturoitu teemahaastattelu, haastattelut litteroitiin sanasta sanaan ja aineisto analysoitiin teoriaohjaavasti. Analyysissä aineisto pelkistettiin, ryhmiteltiin alaluokkiin ja yhdisteltiin edelleen yläluokkiin.

Tuloksista nousi esiin laaja kirjo erilaisia sukupuoli-identiteettejä. Tutkimus ei pyri eikä pystyisikään vastaamaan tyhjentävästi kysymykseen, kuinka paljon identiteettejä on vaan vain kuvaamaan aineistolähtöisesti ne sukupuoli-identiteetit, joita tässä aineistossa esiintyy. Eri käsitteitä, joilla informantit kuvasivat sukupuoli-identiteettiään, oli 12. Merkityksellistä muunsukupuolisen identiteetin löytymiselle ja tunnistamiselle oli tiedon löytyminen aiheesta. Aineistosta nousi esiin erilaisia haasteita, joita tutkimushenkilöt elämässään kohtaavat. Yksi haasteiden ryhmä oli törmääminen binääriseen eli kaksijakoiseen sukupuolijärjestelmään. Törmääminen paikallistui muun muassa vuorovaikutukseen, ihmissuhteisiin, sukupuolitettuihin käytäntöihin kuten sukupuolitettuihin tiloihin, harrastuksiin, lomakkeisiin, juridisen sukupuolen järjestelmään ja kasvatuskäytäntöihin. Toinen haasteiden ryhmä oli sukupuolinormit, joiden nähtiin olevan voimakkaasti läsnä ihmissuhteissa, työ- ja opiskeluympäristöissä sekä ulkonäköihanteissa. Kolmas haasteiden ryhmä oli toiseuden kokemus sekä sisäistetyn kielteiset käsitykset. Haasteiden lisäksi informantit kuvasivat kuitenkin sukupuoleen liittyvää iloa, tyytyväisyyttä ja ilmaisun rikkautta. Kaikki informantit esittivät monenlaisia toiveita muunsukupuolisuuden ja yleisesti sukupuolen moninaisuuden huomiomisesta. Tutkimuksen yhtenä tarkoituksena on antaa eväitä sosiaalialan ammattilaisille, jotta he osaisivat ottaa sukupuolten moninaisuuden huomioon työssään ja kohdata muun muassa muunsukupuoliset asiakkaat sensitiivisesti ja kunnioittavasti.

ASIASANAT:

muunsukupuolisuus, sukupuoli-identiteetti, sukupuolivähemmistöt

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Degree Programme in Social Services | Social Service Work

2015 | 46 + 3

Tiina Laakso

Miska Salakka

NON-BINARY GENDER IDENTITY –OUTSIDE THE DICHOTOMY

The research took place during the Spring and Fall of 2015, with the Transgender Support Center ran by Seta, the Finnish LGBTI rights advocacy organisation. The research at hand is qualitative and aims to describe non-binary gender identities, meaning gender identities that are not simply categorized as female or male identities. The objective was to answer questions "what gender identities there are in addition to the male and female identities" and "how does a non-binary gender identity show and how it influences an individual in the everyday?" Five informants were given a semi-structured theme interview, the interviews were transcribed word by word, and the material was analyzed using an abductive method. In the analysis the material was simplified, categorized into subclasses and then combined into superclasses.

A large variety of different gender identities were discovered in the results. The aim of this study was not, nor could it be, to provide an exhaustive answer to the exact number of gender identities in existence, but instead to give data driven descriptions for those encountered in the interviews. There were 12 separate concepts with which the informants described their gender identities. Information found on the subject was significant to the discovery and identification of a non-binary gender identity. The material revealed various challenges that the interviewees face in their lives. One group of challenges was confronting a binary, dichotomic gender system. The confrontation was localized in interaction, human relations, gendered policies, such as gendered spaces, hobbies, documents, the system of a juridical gender, and the practice of parenting and childhood education. The second group of challenges consisted of the standards of gender, which were viewed to have a strong presence in relationships, work and study environments, and appearance ideals. The third group of challenges consisted of otherness and internalized negative concepts. In addition to these challenges, however, the informants also reflected on joy and contentment associated with gender as well as a wealth of expression. All informants expressed various wishes for the recognition of non-binary genders and the diversity of gender in general. One aim of this study was to provide social workers and social professionals with practical tools in taking gender variety into account and meeting non-binary customers respectfully and sensitively.

KEYWORDS:

gender identity, gender minorities, gender queer, non-binary gender identity, transgender

SISÄLTÖ

KÄYTETYT KÄSITTEET	6
1 JOHDANTO	8
2 SUKUPUOLTEN ULOTTUVUUKSIA	10
2.1 Sukupuoli käsitteenä	10
2.2 Sukupuoli-identiteetti sosiaalisena identiteettinä	12
2.3 Sukupuoli-identiteetti	13
2.4 Sukupuolten moninaisuuden kohtaaminen sosiaalialan työssä	15
3 MUUNSUKUPUOLISUUS	18
3.1 Muunsukupuolisuuden määritelmiä	18
3.3 Muunsukupuolisten haasteita binäärisesti sukupuolitettussa kulttuurissa	20
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	23
4.1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet	23
4.2 Aineiston kerääminen ja dokumentointi	24
4.3 Aineiston käsittely ja analyysi	25
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET	27
5.1 Sukupuoli-identiteetin löytyminen	27
5.2 Sukupuoli-identiteetin kuvaaminen ja sukupuolitettu ilmaisu	28
5.3 Muunsukupuolisuuteen liittyvät haasteet	32
5.4 Muunsukupuolisuuteen liittyvä tyytyväisyys ja ilo	36
5.5 Toiveet sukupuolten moninaisuuden huomioimisesta	37
6 YHTEENVETO JA ARVIOINTI	39
6.1 Johtopäätökset	39
6.2 Tutkimuksen arviointi	40
6.3 Kiitokset ja ajatuksia jatkotutkimuksesta	43
LÄHTEET	45

LIITTEET

- Liite 1. Haastattelupyyntö
- Liite 2. Tutkimussuostumus
- Liite 3. Teemahaastattelun runko

KUVIOT

- Kuvio 1. Muunsukupuolisten kohtaamien haasteiden yläluokat. 35
- Kuvio 2. Toiseuden ja sisäistettyjen kielteisten käsitysten alaluokat. 35

TAULUKOT

- Taulukko 1 26
- Taulukko 2 26

KÄYTETYT KÄSITTEET

Käsite	Selitys
Binäärinen	Kaksijakoinen
Cissukupuolinen	Henkilö, jonka kokemus omasta sukupuolestaan vastaa syntymässä määritettyä sukupuolta
Intersukupuolisuus	Käsitteellä kuvataan synnynnäisiä tiloja, joissa henkilön keholliset sukupuolen tunnusmerkit eivät ole yksiselitteisesti nais- tai miestyypilliset. Tiloja on paljon erilaisia. Intersukupuolinen tila ei määrittele sitä, minkälainen sukupuoli-identiteetti henkilölle kehittyy tai ei kehity.
Kehodysforia	Vierauden, epämukavuuden, jopa inhon tunne liittyen omaan kehoon ja sen sukupuolitettuihin piirteisiin
Femme	Henkilö, jolle feminiinisyys on tärkeä osa omaa persoonaa ja identiteettiä. Huomioi, että feminiinisyys ≠ naiseus.
Gender fluid	Henkilö, jonka sukupuolikokemuksessa on muuttuvuutta ja elävyyttä mahdollisesti ajanjaksoittain ja tilanteittain. Gender fluidilla voi olla esimerkiksi maskuliiniseksi miellettyjä, feminiiniseksi miellettyjä ja neutraaleiksi miellettyjä jaksoja kokemuksellisesti ja ilmaisullisesti tai sitten nämä ominaisuudet voivat olla hänessä läsnä samanaikaisesti.
Gender queer	Kuvaa usein rajojen, normien ja tarkkojen määrittelyjen rikkomista ja useille tarkoittaa myös kieltäytymistä tarkoista määritelmistä sukupuoleen liittyen
Kvääri	Suomenkielinen ilmaus sanasta queer. Kts. Queer.
Miestyypillinen	Käsitteellä voidaan viitata esimerkiksi joihinkin kehon piirteisiin tai ominaisuuksiin, jotka ovat yleisiä miehillä
Muunsukupuolinen	Henkilö, jonka sukupuoli-identiteetti on jotain muuta kuin yksiselitteisesti mies tai nainen. Hän voi olla sekä että, jotain siltä väliltä tai nais–mies-jaon ulkopuolelta. Ennen suomenkielessä on käytetty samasta asiasta käsitettä transgender.
Naistyyppillinen	Käsitteellä voidaan viitata esimerkiksi joihinkin kehon piirteisiin tai ominaisuuksiin, jotka ovat yleisiä naisilla
Sukupuoli-identiteetti	Sukupuoleen liittyvä, itse määritelty minäkuva, joka muodostuu suhteessa ympäröivään maailmaan
Sukupuolten moninaisuus	Käsitteellä tarkoitetaan sitä, että sukupuoli on kahtiajaon sijaan moninainen ilmiö. Käsite sisältää sekä sukupuolivähemmistöt että -enemmistön.

Sukupuolinormatiivisuus	Käsitteellä tarkoitetaan sitä, että yhteiskunta ja kulttuuri rakentuvat oletuksille siitä, että ihmiset ovat tai heidän tulisi olla naisia tai miehiä ja että on "oikea" tapa olla nainen tai mies ja ihmisen tulisi käyttäytyä syntymässä määritettyyn sukupuoleen ja siihen liittyvien oletusten mukaisesti
Sukupuoliristiriita	Käsitteellä kuvataan ristiriitaa oman sisäisen kokemuksen ja ulkomaailman tulkinnan välillä liittyen sukupuoleen. Ristiriita on monilla myös oman sisäisen kokemuksen ja kehon välinen. Sukupuoliristiriitaa voidaan hoitaa sukupuolen korjaushoidoilla, kuten hormonihoidolla ja kirurgialla.
Sukupuolivähemmistöt	Käsitteen sisään kuuluvat mm. transsukupuoliset, muunsukupuoliset, transvestiitit, intersukupuoliset
Syntymässä määritetty	Käsitteellä viitataan juridiseen sukupuoleen, joka määritellään lapselle lähinnä anatomian perusteella. Juridinen sukupuoli on Suomessa merkitty kansalaisten henkilötunnukseen.
Transgender	Suomen kielessä käsitteellä tarkoitetaan henkilöä, jonka sukupuoli-identiteetti on jotain muuta kuin yksiselitteisesti mies tai nainen. Hän voi olla sekä että, jotain siltä väliltä tai mies-nais -jaon ulkopuolelta. Englannin kielessä käsitteellä tarkoitetaan kaikkia transihmisiä.
Transihminen	Kattotermi ihmisille, joiden sukupuoli-identiteetti tai sukupuolitettu ilmaisu joskus tai aina eroaa odotuksista sille sukupuolelle, joihin heidät syntymässä määritettiin. Käsite kattaa siis esimerkiksi transsukupuoliset, transvestiitit ja muunsukupuoliset.
Transsukupuolinen	Henkilö, jonka sukupuoli-identiteetti ei vastaa syntymässä määritettyä sukupuolta
Transvestiitti	Henkilö, joka voi eläytyä eri sukupuoliin ja kokee tarvetta ilmentää eri sukupuolia itsessään
Queer	Käsite tarkoittaa tarkkojen rajojen, normien ja määritelmien haastamista. Queerilla on historia haukkumasanana ja se on sittemmin haluttu haltuunottaa myönteisenä sanana. Queerilla on viitattu kummallisuuteen, outouteen ja homoseksuaalisuuteen.

1 JOHDANTO

Tämä on raportti laadullisesta tutkimuksesta, jonka tarkoitus on tuoda näkyviin joitakin muunsukupuolisia identiteettejä ja selvittää muunsukupuolisuuden tuomia vaikutuksia informanttien elämiin. Muunsukupuolisuudella tarkoitetaan sukupuoli-identiteettejä, jotka eivät ole yksiselitteisesti mies- tai naisidentiteettejä, vaan jotakin muuta. Muunsukupuolisten katsotaan kuuluvan transihmiset - käsitteen sisälle. Muunsukupuolisuus voi kuvata yksilön identiteettiä, mutta se nähdään usein myös yläkäsitteenä erilaisille sukupuoli-identiteeteille, jotka eivät ole yksiselitteisesti nais- tai mies-identiteettejä. (Transtukipiste 2015.)

Amnestyn transihmisten oikeuksien toteutumista tarkastelevassa raportissa vuodelta 2014 todetaan Euroopassa elävän 1,5 miljoonaa ihmistä, jotka eivät koe syntymässä määritettyä sukupuolta heille oikeaksi. Yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa 28 000 vastaajasta 0,5 % kertoi olevansa transsukupuolinen tai muunsukupuolinen (Conron ym. 2012). Muunsukupuolisten osuutta tästä määrästä ei eritelty. Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous antoi keväällä 2015 päätöslauselmassaan jäsenmailleen suosituksia transihmisten ihmisoikeuksien toteuttamisesta ja edistämisestä. Samalla yleiskokous vaati jäsenmaita luomaan itsemääräämisoikeuteen perustuvan, nopean, läpinäkyvän ja saavutettavan menettelyn juridisen sukupuolen vahvistamiseen sekä harkitsemaan kolmannen sukupuolivaihtoehdon ottamista käyttöön henkilöllisyystodistuksissa (Seta 2015). Kolmannen juridisen sukupuolikategorian ovat vuoteen 2015 mennessä ottaneet käyttöön Australia, Nepali, Uusi Seelanti ja Pakistan (Transtukipiste 2015). Kategorian käyttöön ottaminen on merkittävä osoitus muiden sukupuolten olemassaolon tunnustamisesta.

Sosiaalialan työntekijöistä jokainen kohtaa työssään ihmisiä, joita sukupuolten moninaisuus koskettaa henkilökohtaisesti tai esimerkiksi läheisen elämässä. Sosionomin kompetensseista eettinen osaaminen sekä kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen liittyvät tutkimukseni aiheeseen kiinteästi (Turun AMK 2012). Eettistä osaamista osoittaa, että tunnustaa ja tunnistaa ihmisten moninaisuuden ja kunnioittaa asiakkaiden ainutlaatuisuutta. Kriittinen ja osallis-

tava yhteiskuntaosaaminen lienee prosessi, joka jatkuu jokaisen sosiaalialan ammattilaisen työuran läpi yhteiskunnan kehittyessä ja tieteen tuodessa meille uutta tietoa.

Jotta voi olla osallinen, täytyy tulla nähdyksi. Moni muunsukupuolinen kuvaa oloaan näkymättömäksi kaksijakoisesti sukupuolittuneessa kulttuurissa. Muunsukupuolisuutta ainoastaan sivutaan suomalaisessa sukupuolten moninaisuutta käsittelevässä kirjallisuudessa, usein transihmisyyteen liittyvissä tutkimuksissa muunsukupuolisuuteen viitataan vain ohimennen, niin Suomessa kuin muualla maailmalla. Sosiaalialan työntekijän tiedostaessa sukupuolten moninaisuuden hänellä on mahdollisuus tehdä tilaa monenlaisille sukupuolille sekä niiden ilmaisulle ja siten edistää kaikkien ihmisten osallisuutta. Tämän raportin tavoitteena on antaa sosiaalialan ammattilaisille eväitä kohtaamisiin asiakastyössä ja toisaalta sukupuolten moninaisuutta omakohtaisesti pohtiville peilauspintaa omaan sukupuoli-identiteettiin.

Raportti alkaa sukupuolta ja muunsukupuolisuutta käsittelevällä osalla, jossa valotetaan sukupuolten moninaisuutta aikaisemman kirjallisuuden ja tutkimuksen avulla. Seuraavassa osassa esitellään tutkimuksen tuloksia. Tuloksen jälkeen esitellään johtopäätökset ja arvioidaan tutkimusta.

2 SUKUPUOLTEN ULOTTUVUUKSIA

2.1 Sukupuoli käsitteenä

“Tuliko tyttö vai poika?” on yhä monille ensimmäinen kysymys joka kysytään, kun tuttavapiiriin syntyy lapsi. Sukupuolen nähdään siis kulttuurissamme olevan kehosta pääteltävä ominaisuus, joko tyttö tai poika, nainen tai mies. Tiia Aarnipuu (2008, 62) määrittelee sukupuolella olevan kyse ennen kaikkea itsemäärittelystä, minän kokemisesta ja itseilmaisusta. Maarit Huuska (2011, 225) kirjoittaa aiheesta seuraavasti:

“Sukupuoli nähdään kulttuurissamme kaksinapaisena totuutena joka liittyy ihmisen anatomiaan. Todellisuudessa edes anatomisesti sukupuoli ei ole tarkan kahtiajaon mukainen ilmiö, tämän käsityksen haastavat esimerkiksi intersukupuoliset henkilöt. Kehon sukupuolitunnusmerkit ovat vain yksi sukupuolen monista ulottuvuuksista. Sukupuoli on merkittävässä määrin sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuva. Sukupuoli-identiteettiä pidetään yhtenä yksilön merkittävimmistä identiteeteistä.”

Läpi historian eri kulttuureissa on kuitenkin nähty sukupuolten moninaisuuden olevan osa tavallista ihmisten kokemusmaailmaa. Nais–mies-jakoon sijoittumattomia sukupuolia on ollut kaikissa kulttuureissa, näitä ovat lukuisat historioitsijat ja antropologit dokumentoineet. Nais–mies-jaon ulkopuolella ovat eläneet muun muassa Indonesiassa *calabait* ja *calalait*, Intiassa *hijrat* ja natiiviamerikkalaisten *two spirit* -henkilöt, jotka ovat edustaneet sukupuolten erilaisia variaatioita. (Healey 2014, 2.)

Suomessa juridinen sukupuoli on kaikilla kansalaisilla merkitty henkilötunnukseen, joka Suomessa otettiin käyttöön 1960 –luvulla (Väestörekisterikeskus 2013). Juridisia sukupuolivaihtoehtoja on kaksi: mies tai nainen. Lapsen syntyessä määritetään tämän sukupuoli ensisijaisesti sukuelinten rakenteen perusteella. Sairaala, jossa lapsi on syntynyt, ilmoittaa lapsen tiedot väestötietojärjestelmään ja lapsi saa henkilötunnuksen (Väestörekisterikeskus

2013). Lapsen anatomiselle sukupuolelle annetaan siis heti syntymän jälkeen suuri painoarvo.

Englannin kielessä kehollinen sukupuoli (*sex*) ja sosiaalinen sukupuoli (*gender*) erotetaan toisistaan, kun taas suomen kielessä on käytössä vain sana sukupuoli, johon vieläpä sisältyy oletus puolikkaasta, toisin kuin kummassakaan englanninkielisessä sukupuolta tarkoittavassa sanassa. Kehollisiin sukupuolen tunnusmerkkeihin nähdään kuuluvan ulkoiset sukuelimet, sisäiset lisääntymiseen liittyvät elimet, sukurauhaset, sukupuolihormonit ja kromosomit (Girshick & Green 2008, 2). Sukupuolen kehollisesta ulottuvuudesta on aiemmin käytetty käsitettä biologinen sukupuoli. Käsite on kuitenkin epätarkka, sillä niin kuin edellä mainitaan, kehollisia sukupuolen tunnusmerkkejä on paljon ja kaikki ihmiset ovat biologisia riippumatta kehon piirteistään. Tämän vuoksi biologisen sukupuolen käsitteen sijasta olisi hyvä puhua sukupuolen kehollisista ulottuvuuksista, mikäli on tarpeen viitata kehon ominaisuuksiin. Yksilöiden kehot sijoittuvat sukupuolen tunnusmerkeiltään pikemminkin jatkumolle kuin binäärisesti kahden erilliseen kategoriaan ”mies” ja ”nainen” (Preves 2005, 2). Lähes kaksi prosenttia ihmisistä omaa sukupuolikromosomit, ulkoiset tai sisäiset sukuelimet tai hormonitoiminnan jonka kautta henkilö voidaan määritellä intersukupuoliseksi. On hyvä huomata, että nämä määritelmät mies- ja naistyyppillisestä keholisuudesta poikkeamisesta ovat sosiaalisia sopimuksia: olemme luoneet kategoriat sukupuoleltaan normaalille keholle. Poikkeavia, eli intersukupuolisiksi määritettyjä, on pyritty muokkaamaan leikkauksin ja hormonihoitoon, jotta he mahtuisivat tähän normiin. (Preves 2005, 2–3.) Kehollisen sukupuolen asettumista jatkumolle tukee paitsi intersukupuolisuuden olemassaolo, myös se tieto, että kehollisen jaottelun perusteella mies- ja naiskategoriaan sijoitetut ovat keskenään hyvin moninainen joukko: on miehiä, joilla ei ole voimakasta parrankasvua, on naisia, joilla on hyvin matala ääni ja niin edelleen. Kategorisointi mies- ja naistyyppisiin sukupuolen tunnusmerkkeihin ei ole irrallinen sosiaalisesta todellisuudesta, joten on hyvä muistaa, ettei sukupuolen kehollinenkaan ulottuvuus ole irrallaan sosiaalisesta sukupuolijärjestelmästä.

2.2 Sukupuoli-identiteetti sosiaalisena identiteettinä

Aarnipuun (2008, 65) määritelmän mukaan sosiaalinen sukupuoli on sosiaalista ja kulttuurista naisena tai miehenä olemista ja elämistä sekä käyttäytymisen ja tietoisuuden tasolla koettua minuutta naisena, miehenä tai muuna. Aarnipuun mukaan myös sukupuoli-ilmaisu vaatteiden, hiusten, ehostuksen, kävelytavan, eleiden, ilmeiden ja jopa ammatinvalinnan kautta on osa sosiaalista sukupuolta. Vilkan (2010, 18–19) mukaan sosiaalisella sukupuolella viitataan sukupuolen kokemuksellisiin, persoonallisiin, sosiaalisiin, kulttuurisiin ja juridisiin ominaisuuksiin, hänen mukaansa sukupuoli on vahvasti kokemuksellinen, vaikka hän tuo esiin myös sukupuolen rakentamisen teoilla. Judith Butlerin teorian mukaan sosiaalinen sukupuoli ei ole jotakin mitä olemme, vaan jotakin mitä teemme. Butlerin mukaan sosiaalinen sukupuoli rakentuu jokseenkin koherentiksi osaksi psyyken rakennetta pitkällisen toistamisen sekä poikkeamisten torjunnan avulla (Wilchins 2002, 24). Lapsia rohkaistaan oppimaan binäärinen eli kaksinapainen sukupuolijako ja toimimaan sen mukaisesti, miten kulttuuri käsittää miehelle tai naiselle sopivaksi tavaksi käyttäytyä (Girshick & Green 2008, 52). Varhaiskasvatuksessa sukupuolittuneita käytäntöjä on yhä paljon, tyttöjä kohdellaan eri tavalla kuin poikia, eikä muita sukupuolia useinkaan nähdä (Autere, haastattelu 30.10.2015). Erot näkyvät esimerkiksi kehujen jakautumisessa, hoitajien huomion jakautumisessa, leikkien kategorisoinnissa sekä hoitajien käyttämissä ilmauksissa lapsista. (Teräs 2010, 112.) Vaikka sukupuolen näkisi olevan merkittävässä määrin sosiaalinen konstruktio, sitä ei voi sivuuttaa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Osalle tutkimuksen informanteista sukupuoli-ilmaisun erilaiset keinot ovat positiivisia ja iloa tuovia asioita, toisaalta sukupuoli-ilmaisuun ja sukupuoliin ylipäänsä liittyvät normit koetaan elämää rajoittaviksi. Sisäistetyt sukupuolinormit vaikuttavat merkittävästi siihen, miten kohtaamme ihmisiä. Sukupuolinormatiivisuudella tarkoitetaan käsitystä siitä, että sukupuolia on vain kaksi, mies ja nainen, ja jokaisen tulee toteuttaa syntymässä määritettyä sukupuolta tavalla jonka kulttuuri määrittää (Kajo 2007, 4). Tästä aiheesta lisää kappaleessa 5.3.

2.3 Sukupuoli-identiteetti

Sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan henkilön omaa sisäistä kokemusta ja tunnetta omasta sukupuolesta. Sukupuoli-identiteetti voi joko vastata tai olla vastaamatta syntymässä määritettyä sukupuolta eli syntymän jälkeen anatomian perusteella tehtyä päätelmää henkilön sukupuolesta. (Girshick & Green 2008, 2.) Hanna Vilka (2010, 167) määrittelee sukupuoli-identiteetin sukupuoleen liittyväksi itse määritellyksi minäkuvaksi, joka muodostuu suhteessa ympäröivään maailmaan. Vilkan mukaan sukupuoli-identiteetin muodostumiseen vaikuttavat samanaikaisesti keholliset, juridiset, aistinen ja psyykkinen kokemus sekä sukupuolen sosiaaliset ulottuvuudet. Sukupuoli-identiteetti muodostuu monenlaisten tiedostettujen ja tiedostamattomien sukupuoleen liittyvien tapojen, tekojen, tunteiden, elettyjen vuorovaikutusprosessien, sosiaalisten käytäntöjen sekä kulttuuristen kokemusten ja niille annettujen merkitysten avulla. (Vilka 2010, 46.) Lapsi alkaa identifioida itsensä sukupuoleen jopa jo kahden vuoden ikäisenä ja sukupuoli-identiteetti stabiloituu yleensä muutaman ensimmäisen elinvuoden aikana (Lev 2004, 83). Lapsi oppii kulttuurin sukupuolikäsityksiä ja rakentaa käsitystä itsestään (Huuska 2011, 225). Järkähämmättömien, paikallaan pysyvien tilojen sijaan sosiaalisia identiteettejä voi luonnehtia prosesseiksi, joilla on kasvumahdollisuuksia olosuhteiden muuttuessa. Jopa sukupuoli-identiteetti, johon on aiemmin suhtauduttu sisäänrakennettuna ominaisuutena, voi saada uusia merkityksiä esimerkiksi sosiaalisten asenteiden ja yksilöiden tulkintatapojen muuttuessa. (Schaffer 2006, 80–81.)

Mikäli lapsi ilmaisee sukupuoltaan odotusten vastaisesti ja tähän reagoidaan negatiivisesti, lapsi voi kehittää defensesejä suojellakseen psyykettään, defensesi voi olla sukupuoli-identiteetin tukahduttaminen (Lomax & Veale 2010, 7). Sukupuoli-identiteetin kehittyminen voi viivästyä, viivästyminen voi liittyä esimerkiksi koettuun sukupuoliristiriitaan eli ristiriitaan oman sisäisen kokemuksen ja ulko maailman tulkinnan välillä (Huuska 2011, 227). Sisäinen kokemus omasta sukupuolesta on yksi ulottuvuus sukupuoli-identiteetistä, toinen ulottuvuus on se, miten muut ihmiset määrittelevät ja sen myötä kohtaavat henkilön. Näiden välillä voi olla merkittävä ristiriita. Osa tarvitsee korjaushoitoja kuten hormonihoidoa

ja kirurgiaa, jotta ristiriita sisäisen kokemuksen ja ulkoisen olemuksen ja sosiaalisissa tilanteissa muiden ihmisten tekemän sukupuolitulkinnan välillä helpottaisi. (Girshick & Green 2008, 69–70.) Muunsukupuolisten kohdalla huomionarvoista on, että suomalaisessa kulttuurissa ei ole vielä vakiintunutta sosiaalista kategoriaa heille. Muunsukupuolinen ei siis juurikaan Suomessa voi tulla vielä kohdatuksi muunsukupuolisena, vaan tulee yleensä sosiaalisessa kanssakäymisessä luetuksi joko miehenä tai naisena. Kohdatuksi tuleminen muunsukupuolisena mahdollistuu lähinnä, mikäli kertoo muunsukupuolisuudestaan sosiaalisessa tilanteessa ja kanssaihmisillä on halua kunnioittaa kertojan sanomaa.

Genny Beemyn ja Sue Rankin toteuttivat vuonna 2011 Yhdysvalloissa yhden laajimmista transihmisiä koskevista tutkimuksista jossa selvitettiin transihmisyyden monimuotoisuutta ja sukupuoli-identiteettien kehitysprosesseja. Tutkimukseen osallistui noin 3500 transihmistä. Tutkimuksessa huomattiin muunsukupuolisilla usein esiintyvän tiettyjä elämänvaiheita liittyen sukupuoli-identiteetin tunnistamiseen ja hyväksymiseen. Erityisen tärkeäksi osoittautui tiedon saaminen muunsukupuolisuudesta, sukupuolittuneen ilmaisun tutkailu ja kokeilu, selviäminen ympäristössä esiintyvistä vastustuksesta liittyen muunsukupuolisuuteen sekä yhteisön löytäminen tai rakentaminen. (Beemyn & Rankin 2012, 4.) Samoin havaittiin, että moni transihminen sopivan tiedon tai käsitteiden puutteessa oli elänyt pitkään hämmennyksen tilassa ja transihmisyyteen liittyvän tiedon puutteen vuoksi monet myös määrittelivät itsensä kategoriaan, jonka myöhemmin totesivat itselleen vääräksi. Tietoa on nykyään paremmin saatavilla ja se helpottaa itsensä tunnistamista, mutta transihmisistä juuri muunsukupuoliset kuitenkin yhä usein jäävät vaille tietoa, tukea ja roolimalleja, mikä vaikeuttaa muunsukupuolisen identiteetin omaksumista ja hyväksymistä. (Beemyn & Rankin 2012, 6.) Beemynin ja Rankinin malli on varmasti yksinkertaistus, eivätkä kaikki muunsukupuoliset käy läpi samalaista prosessia kaikkine vaiheineen, mutta malli voi auttaa hahmottamaan prosessia, jota muunsukupuolinen voi identiteettinsä kanssa käydä läpi.

2.4 Sukupuolten moninaisuuden kohtaaminen sosiaalialan työssä

Kuten edellisistä kappaleista käy ilmi, sukupuoli on hyvin moniulotteinen asia ja syvällä sisällä yhteiskunnan rakenteissa. Sukupuolen merkitykset yksilöille ovat vaihtelevia: toisille oma sukupuoli on sivuseikka kun taas monille on hyvin tärkeää tulla kohdatuksi siinä sukupuolella jota on. Vilkan (2010, 131) mukaan lähtökohtana nykyajattelussa on, että lapsella on oikeus kasvaa oman identiteetin mukaiseen sukupuoleen. Toisaalta Vilka kuitenkin toteaa samassa, että tämä on ehdollista, oikeuden nähdään olevan niillä, jotka kokevat sukupuoltaan oletuksen mukaisesti. Miten sosiaalialan työntekijä sitten voisi tukea asiakkaan kasvua oman identiteetin mukaiseen sukupuoleen ja olla sukupuoleltaan moninaisen asiakkaan tukena sukupuoleen liittyvissä ja liittymättömissä haasteissa? Olen koonnut tähän kappaleeseen joitakin ohjeita, joita ovat antaneet sosiaalialan työntekijät, jotka ovat työskennelleet pitkään sukupuolivähemmistöön kuuluvien henkilöiden parissa.

Juha Kilpiä (2015, 140) kirjoittaa sosiaalityöstä kirjassaan Nimestä minut tunnet: ”Olla niiden äänenä ja puhua niiden sanoja, joiden ääni ja sanat muuten jäisivät kuulematta”. Tätä ohjetta noudattamalla sosiaalialan työntekijä tekee puheellaan ja työkäytännöillään tilaa monenlaisille sukupuolille mutta myös pyrkii vaikuttamaan rakenteisiin, jotka sortavat sukupuoleltaan moninaisia. Rakenteisiin sosiaalialan työntekijä voi pyrkiä vaikuttamaan ottamalla kantaa esimerkiksi sortavaan lainsäädäntöön ja viestimällä muutostarpeesta päättäjille. Tilaa moninaisuudelle voi tehdä puhumalla sensitiivisesti, tukemalla sukupuolen pohdintaa avoimilla kysymyksillä sekä sanoittamalla moninaisuuden arvokkuutta. Kilpiä kuvaa sensitiivisyyttä haluksi löytää toinen, sen sjaan että kertoisimme missä toinen on tai mihin toisen tulisi asettua. Kilpiän mukaan sensitiivisyys kohtaamisissa ei tarkoita vaikenemista, välttelyä tai valheita. Sensitiivisyys haastaa meidät dialogiin, sen tavoitteena on toisen ihmisen minuudesta huolenpitäminen. (Kilpiä 2015, 145.) Asiakkaan sukupuolen ja identiteetin kunnioittamisen tulisi olla lähtökohtana asiakastyössä. Huuska ohjeistaa, että vaikka sinulla olisi oma näkemyksesi asiakkaan sukupuolesta, vältä ottamasta sitä työskentelyn lähtökohdaksi. Kysy asiakkaalta, millä nimellä hän toivoo tulla kutsutuksi, käytä sitä

nimeä vaikka se ei olisi hänen virallinen nimensä. Älä sijota tai liitä asiakasta puheessasi sellaiseen sukupuoliryhmään, jota hän ei tunne omakseen. (Huuska 2008, 276–277.) Parasta on käyttää vain niitä sukupuolitettuja ilmaisuja ja määreitä, joista asiakas tunnistaa itsensä. On tärkeää muistaa, että sukupuoli ei näy ihmisestä ulospäin: sukupuolivähemmistöön kuuluva henkilö voi olla lapsi, nuori, aikuinen tai seniori, hän voi kuulua mihin tahansa etniseen ryhmään tai millaiseen perheeseen tahansa. (Huuska 2008, 277.) Sosiaalialan työntekijän on hyvä käyttää inklusiivista kieltä. Ansara (2014, 5–6) kuvaa inklusiivisella kielenkäytöllä tarkoitettavan yksinkertaisesti sellaista tapaa puhua, jolla osoitamme kunnioittavamme sitä, miten ihmiset kuvaavat itseään, sukupuoliaan, kehojaan ja ihmissuhteitaan. Inklusiiviseen kielenkäyttöön kuuluu se, ettei väärinsukupuolita eli kutsu henkilöä sukupuolittavilla ilmaisuilla, jotka eivät kuvaa häntä itseään. Oletusten sijaan on hyvä kysyä asianomaiselta itseltään, miten hän haluaa tulla kutsutuksi ja mitä pronomineja hän haluaa käytettävän jos hänen kanssaan käytetyssä kielessä on sukupuolitettut persoonapronominit. On tärkeää puhua kunnioittavasti myös silloin, kun asianomainen henkilö ei ole paikalla. Inklusiivisella kielenkäytöllä toivotaan kaikki tervetulleiksi, saadaan yksilöt kokemaan paremmin osallisuutta perheissään, kouluissaan, työpaikoillaan ja palveluiden piirissä. (Ansara 2014, 5–6.) Gavriel Ansara on kirjoittanut inklusiivisesta kielenkäytöstä perusteellisesti julkaisussa *Issues in society: Sexual orientation and gender identity*. Se, miten puhumme sukupuolesta, on hyvin merkityksellistä muun muassa vallankäytön näkökulmasta. Mikäli sanotaan cissukupuolisen henkilön sukupuolen *olevan* jotakin ja transsukupuolisen *kokevan* sukupuolensa olevan jotakin, asetetaan transsukupuolisen henkilön sukupuoli eri tavalla kyseenalaiseksi kuin cissukupuolisen (Taavetti 2015, 29).

Sosiaalialan työntekijän ei tarvitse olla sukupuolten moninaisuuden ammattilainen, jotta hän voi tukea asiakkaiden sukupuoli-identiteettiä ja identiteettiin liittyvää työskentelyä. Sensitiivisyydellä, asiakkaan kokemuksen kunnioittamisella, kunnioituksen osoittamisella puhumisen tavoissa ja tekemällä tilaa sukupuolen ja siihen liittyvien mahdollisten huolien pohdinnalle, pääsee jo pitkälle. Varmasti jokainen tekee huomaamattaan oletuksia, silloin saattaa päätyä vahingossa sukupuolittamaan asiakkaan väärin. Niissä tilanteissa työntekijän kannattaa

kantaa vastuu virheestään: pyytää rehdisti anteeksi ja käyttää jatkossa asiakkaan toivomia ilmaisuja.

Työntekijän on hyvä olla perillä siitä, mihin asiakkaan voi ohjata, mikäli hän tarvitsee tukea sukupuoli-identiteettityöhön, sukupuolenkorjaushoitoja, vertaistukea tai spesifimpää tietoa sukupuolten moninaisuudesta. Tiedon tarjoajana sosiaalialan työntekijällä voi olla merkittävä rooli asiakkaan hyvinvoinnin kannalta. Kuten tämän tutkimuksen tuloksista käy ilmi, tiedon saaminen on monelle sukupuoleltaan moninaiselle käännteentekevää. Tämän vuoksi työntekijän on hyvä säännöllisin väliajoin päivittää tietojaan liittyen sukupuolivähemmistöille tarjottuihin palveluihin. Kun työntekijä tiedostaa sukupuolten moninaisuuden olemassaolon, hänellä on mahdollisuus sanoittaa moninaisuutta ja siten tehdä asiakkaalle tilaa asian esiin ottamiselle.

3 MUUNSUKUPUOLISUUS

3.1 Muunsukupuolisuuden määritelmiä

Raportin teoriaosuudessa käytetään muunsukupuolisuutta yläkäsitteenä kaikille nille sukupuoli-identiteeteille, jotka eivät ole yksiselitteisesti mies- tai naisidentiteettejä. Tarkoituksena ei ole määritellä ulkoa käsin kenenkään sukupuoli-identiteettiä, vaan helpottaa tekstin ymmärrettävyyttä käyttämällä yhtä käsitettä kuvaamaan tätä moninaista joukkoa. Muunsukupuolisia identiteettejä on todennäköisesti yhtä monta erilaista kuin on muunsukupuolisia, ja tarkentavia käsitteitä, jotka voi luokitella muunsukupuolisuus –käsitteen sisälle, on kymmeniä. Tämän raportin laajuuden puitteissa ei ole mahdollista listata ja selittää kaikkia käsitteitä, joten raportissa keskitytään avaamaan joitakin tutkimuksen aineistossa usein esiintyviä, erityyppisiä muunsukupuolisuuden sisälle tai liepeille sijoittuvia käsitteitä.

Suomen kielessä käsite muunsukupuolisuus on melko uusi. Aiemmin samasta asiasta käytettiin suomen kielessä käsitettä transgender, mutta se on nähty usein ongelmallisena koska englannin kielessä saman käsitteen merkitys on laajempi. Hinesin (2010, 1) mukaan termi transgender englannin kielessä kuvaa laajaa kirjoa niitä sukupuolikokemuksia, subjektiviteetteja ja presentaatioita, jotka tipahtavat paikallaan pysyvien nais- ja mies-kategorioiden välille tai ulkopuolelle. Englannin kielessä termi transgender sisältää sekä ne transsukupuoliset, jotka sijoittuvat nais–mies-jakoon että ne henkilöt, joiden sukupuoli-identiteetti ja presentaatio ei istu kaksijakoiseen sukupuolijärjestelmään. Hinesin (2010, 1) mukaan transgender -käsite myös alleviivaa sitä, että sukupuoli-identiteetistä ja presentaatiosta ei voi vetää johtopäätöksiä henkilön kehollisista sukupuolen tunnusmerkeistä.

Yksinkertaisesti ilmaistuna muunsukupuolinen voi siis olla henkilö, joka ei ole mies eikä nainen, tai sitten hän voi olla sekoitus mieheyttä ja naiseutta (Healey 2014, 2). Sukupuolikokemus voi olla jotain miehen ja naisen väliltä ja henkilö voi samaistua syntymässä määritettyyn sukupuoleen osittain (Aarnipuu 2008, 78).

Beemynin ja Rankinin Yhdysvalloissa tekemässä tutkimuksessa sukupuolten erilaisia kuvauksia tuli ilmi yli sata. Osa tutkimukseen osallistuneista vastasi, että ”olen vain minä”. (Beemyn & Rankin 2012, 2.) Joillakin muunsukupuolisilla sukupuoli-identiteetissä on muuttuvuutta ajanjaksoittain ja tilanteittain, tällaiset henkilöt voivat käyttää itsestään käsitettä gender fluid (Transtukipiste 2015). Informanteista kolme kuvasi itseään tällä käsitteellä. Osa ihmisistä taas haluaa pitäytyä erillään sukupuolittamisesta, eivätkä kaikki välttämättä koe itsessään mitään sukupuolta (Aarnipuu 2008, 79). Tällainen henkilö voi kuvata itseään esimerkiksi neutriksi, sukupuolettomaksi tai agenderiksi (Transtukipiste 2015). Henkilö voi myös yksinkertaisesti kieltäytyä määrittelemästä itseään sukupuolen kautta millään käsitteillä. Esimerkiksi yhdellä tutkimuksen informanteista ei ole sukupuoli-identiteettiä ja hän toivoi, että saisi elää määrittelemättä itseään sukupuolen kautta. Olisi tärkeää itsemääräämisoikeuden nimissä antaa ihmisen itse määritellä tai olla määrittelemättä sukupuoltaan. Hinesin huomio siitä, ettei sukupuoli-identiteetin ja ilmaisun perusteella voi päätellä henkilön kehollisia ominaisuuksia, on myös tärkeä. Sama asia on hyvä muistaa toiseenkin suuntaan: yksilön kehollisuudesta ei voi tehdä päätelmiä hänen sukupuoli-identiteetistään tai sen puutteesta. Ihmisten sukupuoli-identiteetit sijoittuvat laajaan, moniulotteiseen spektriin. Myös kehot ovat moninaisia niin sukupuolitettujen piirteiden kuin muidenkin piirteiden osalta. Informanteista moni kuvasi tuskaa liittyen siihen, mitä sukupuolitettuja oletuksia heistä tehdään ilmaisun ja kehollisen olemuksen perusteella heiltä kysymättä ja heitä kuulematta. Tätä kuvataan tarkemmin kappaleessa 7.3.

3.3 Muunsukupuolisten haasteita binäärisesti sukupuolitettussa kulttuurissa

Tähän kappaleeseen on koottu tietoa tutkimuksista ja kirjallisuudesta liittyen muunsukupuolisten erityisiin haasteisiin elämässä sukupuoleen ja sukupuolijärjestelmään liittyen. Haasteet, joita tutkimusten ja kirjallisuuden perusteella erityisesti muunsukupuoliset kohtaavat, liittyvät tiedon puutteeseen, sukupuoliristiriidan aiheuttamiin ongelmiin, sisäistettyihin kielteisiin käsityksiin itsestä sekä vähemmistöstressiin.

Tiedon puute on siis yksi muunsukupuolisten kohtaamista haasteista. Riikka Taavetin (2015, 29) tutkimuksessa Suomessa asuvista sateenkaarinuorista huomattiin, että sellaisen sukupuoli-identiteetin omaksuminen, joka ei ole yksiselitteisesti mies- tai naisidentiteetti, voi olla pitkä prosessi. Taavetin tutkimukseen osallistuneet nuoret kuvasivat sopivan käsitteen löytymistä sukupuoli-identiteetilleen tavattoman helpottavaksi. Henkilöt, jotka identifioituvat muuksi kuin mieheksi tai naiseksi, jäävät usein vaille tietoa, roolimalleja ja tukea ja tämä kaikki vaikeuttaa muunsukupuolisen sukupuoli-identiteetin tunnistamista ja hyväksymistä (Beemyn & Rankin 2012, 6). Se, että muunsukupuolisten on vaikea löytää tietoa, joka selittäisi heidän kokemusta itsestään, kertoo toki myös siitä, ettei valtaväestö tunnista muunsukupuolisuuden olemassaoloa. Tästä seuraa monille kokemus näkymättömyydestä. Nämä tiedon puutteen ja näkymättömyyden kokemukset nousivat voimakkaasti esiin myös tämän tutkimuksen informanttien kertomuksissa. Beemynin ja Rankinin tutkimuksessa kävi ilmi myös, että moni muunsukupuolinen kokee jäävänsä eristyksiin ja vaille tukea jopa LHBT- ja trans-yhteisössä. Osa koki jäävänsä asian kanssa hyvin yksin, osa pystyi luomaan itse omia yhteisöjä, joita yhdisti samantyyppinen sukupuoli-identiteetti. (Beemyn & Rankin 2012, 8.) Vaikka tutkimus on tehty Yhdysvalloissa eikä siten ole suoraan verrattavissa Suomen tilanteeseen, ei pidä tuudittautua siihen, että asia ei voisi koskea myös Suomea. Olisi tärkeää, että inklusiivisuutta pysähdyttäisiin miettimään niin opiskelu-, työ- ja harrastusyhteisöissä kuin LHBT- ja transyhteisöissä. Monelle muunsukupuoliselle Beemynin ja Rankinin tutkimuksessa eristyneisyyden tunnetta loivat myös yhteiskunnassa vallitsevat erilaiset sukupuolittuneet käytännöt. Sukupuolitettujen tilojen, kuten wc-

tilojen ja pukuhuoneiden käyttöön liittyi osalla turvattomuuden tunteita. (Beemyn & Rankin, 8.) Sukupuolitettujen tilojen ongelmallisuutta ei välttämättä pysty ymmärtämään, mikäli ei ole koskaan joutunut miettimään, voiko esimerkiksi käyttää julkista wc:tä. Tätä voi kutsua etuoikeudeksi. Etuoikeuden voi määritellä mahdollisuudeksi valita sen, mitä ei näe. (Healey 2014, 2.) Etuoikeudet liittyvät valtaan, ne ovat mahdollisuuksia, joita toisilla on enemmän kuin toisilla (Kovero & Saarikoski 2013, 25). Yksilölle, joka ei mahdu kapeisiin määritelmiin ja odotuksiin sukupuoli-ilmaisusta ja -identiteetistä, julkisen wc:n käyttö voi edustaa kokonaista joukkoa haasteita, joka sisältää jopa vakavan väkivallan todellisen uhan. Nämä arkiset muistutukset normista poikkeamisesta ovat myös toistuvia vahvistuksia toiseudelle. (Healey 2014, 2.) Myös tutkimukseni aineistossa tuli esiin toiseuden kokemuksia. Ryhmien erottamista toiseksi, omasta ryhmästä erilliseksi kutsutaan toiseuttamiseksi (Kovero & Saarikoski 2013, 32).

Osa muunsukupuolisista kärsii sukupuoliristiriidasta. Sukupuoliristiriidalla tarkoitetaan sitä, että kehon sukupuolitettujen piirteiden ja sukupuoli-identiteetin välillä on ristiriita (Mattila 2005, 60). Sukupuoliristiriitaan kuuluu usein se, että oman kehon sukupuolittuneisiin piirteisiin liittyä epämukavuutta ja jopa vastenmielisyttä. Tätä kutsutaan kehodysforiaksi. (Kilpiä 2015, 125.) Kehodysforiaa kuvataan myös kivuksi, tuskaksi, rauhattomuudeksi, epämukavuudeksi ja pahan olon tunteeksi liittyen kehon sukupuolitettuihin piirteisiin (Lev 2004, 10). Kaikki muunsukupuoliset eivät koe kehodysforiaa, mutta osa kärsii voimakkaastakin kehodysforiasta. Osa muunsukupuolisista voi tarvita sukupuolen korjaushoitoja sukupuoliristiriidan helpottamiseen. Korjaushoitoja saadakseen täytyy käydä läpi sukupuoli-identiteetin tutkimukset ja saada diagnoosi, joko F64.0, ”transsukupuolisuus”, tai F64.8, ”muu sukupuoli-identiteetin häiriö” (Transtukipiste 2013). Sosiaali- ja terveysministeriön asetus sukupuolen muuttamiseen tähtäävän tutkimuksen ja hoidon keskitetystä järjestämisestä on määritellyt sukupuoli-identiteetin tutkimukset Helsingin yliopistolliseen keskussairaalaan ja Tampereen yliopistolliseen sairaalaan (1053/2002). Sukupuoli-identiteetin tutkimuksiin hakeudutaan lääkärin läheteellä (HUS 2015).

Koska yhteiskunnassamme esiintyy yhä negatiivisia asenteita sukupuolivähemmistöjä kohtaan, sukupuolivähemmistöön kuuluvat ihmiset ovat alttiita vähemmistöstressille ja sisäistetylle itsesyrjinnälle. *Sisäistetyllä itsesyrjinnällä* tarkoitetaan, että ihminen on sisäistänyt minäkuvansa osaksi vähemmistöidentiteettiin liitettyjä kielteisiä sosiaalisia arvioita ja käsityksiä (Huuska 2011, 251). Esimerkiksi kokemus viallisuudesta tai huonoudesta voi seurata henkilöä, joka on sisäistänyt vallitsevasta kulttuurista kielteisen käsityksen transsukupuolisuudesta. Sisäistetyllä itsesyrjinnällä on paljon hyvin haitallisia vaikutuksia yksilön hyvinvointiin (Huuska 2011, 253). Monissa kulttuureissa sukupuolivähemmistöihin ja sukupuolinormeista poikkeaviin liittyy stigma, joka aikaansaa ennakkoluuloja ja syrjintää, ja johtaa vähemmistöstressin kokemiseen. Vähemmistöstressillä tarkoitetaan kroonistunutta stressitilaa, joka johtuu vähemmistöön kohdistetuista kielteisistä käsityksistä ja tekee stressin kokijasta haavoittuvamman mielenterveyden ongelmille kuten masennukselle ja ahdistukselle. Stigman aiheuttamat ennakkoluulot ja syrjintä voivat olla osatekijöinä altistamassa sukupuolivähemmistöön kuuluvia esimerkiksi lähisuhdeväkivallalle. (WPATH 2014, 4.) Mitä kuuluu sateenkaarinoorille Suomessa? - tutkimuksessa vuodelta 2014 huomattiin, että sateenkaarinooret, heistä erityisesti transnuoret, altistuvat muita suomalaisia nuoria useammin väkivallalle (Alanko 2014, 43, 54). Syrjivien rakenteiden ja negatiivisten asenteiden purkamisella olisi merkittäviä vaikutuksia yksilöiden hyvinvointiin.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet

Koska muunsukupuolisuutta on Suomessa tutkittu vain vähän eikä siitä ole tehty sosiaalialalla opinnäytetöitä, oli tarpeellista tehdä tutkimus, joka tuottaa tietoa aiheesta. Tutkimus on laadullinen ja fenomenologis-hermeneuttinen. Laadullinen tutkimus on luonteeltaan empiiristä, eli kokemusperäistä tutkimusta (Sarajärvi & Tuomi 2009, 22). Laadullisessa tutkimuksessa päämääränä on kuvata ihmisten todellista elämää ja todellisuuden nähdään olevan moninainen (Hirsjärvi ym 2009, 161). Fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimusperinteessä ihminen on tutkimuksen kohteena ja tutkijana. Fenomenologisen tutkimuksen kohteena on ihmisen suhde omaan elämistodellisuuteensa. Fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimuksessa pyritään käsitteellistämään tutkittava ilmiö eli kokemuksen merkitys. Tutkimus tähtää nostamaan tietoiseksi ja näkyväksi sen, minkä tottumus on häivyttänyt huomaamattomaksi ja itsestään selväksi. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 34–35.) Muunsukupuolisuus on asia, joka jää kulttuurisamme näkymättömiin, koska vallitseva käsitys sukupuolesta on yhä kaksijakoinen. Fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimuksessa pyritään myös nostamaan esiin se, mitä on koettu mutta ei vielä tietoisesti ajateltu (Sarajärvi & Tuomi 2009, 35). Moni muunsukupuolinen kuvaa, että on tuntenut pitkään, mahdollisesti lapsuudesta saakka olevansa muunsukupuolinen mutta on tullut asiasta täysin tietoiseksi vasta, kun asialle on löytänyt sanat. Sukupuoli-identiteetin tunnistamisessa ja hyväksymisessä on ehkä koettu haasteita, mutta niitä ei välttämättä ole tietoisesti ajateltu ja analysoitu. Tällä tutkimuksella pyrittiin nostamaan esiin esimerkinomaisesti viiden muunsukupuolisen ääni ja heidän kokemuksiaan. Tutkimuksessa haettiin vastauksia kysymyksiin “minkälaisia muita sukupuoli-identiteettejä kuin nais- ja miesidentiteettejä ihmisillä on?” ja “miten muunsukupuolinen identiteetti näkyy ja vaikuttaa yksilön arkielämässä?”

4.2 Aineiston kerääminen ja dokumentointi

Tutkimuksen informantit haettiin haastattelupyynnöllä (liite 1) Setan Transtukipisteen asiakaskunnasta, muunsukupuolisten vertaistukiryhmästä, muunsukupuolisten internetyhteisöistä ja sosiaalisen median avulla. Haastattelupyynnössä esiteltiin tutkimuksen aihe sekä tarkoitus ja kehoitettiin kiinnostuneita ottamaan yhteyttä sähköpostitse ja kuvailemaan lyhyesti sukupuoli-identiteettiään sekä kertomaan, kuinka kauan yhteydenottajalla on ollut tietoisuus sukupuoli-identiteetistään. Vastausten perusteella valittiin 13 vastaajasta viisi henkilöä haastatteluun. Viisi informanttien määränä mahdollistettiin, että saatiin riittävän moninaista ja perusteellista aineistoa. Informanttien valintaa ohjasi tavoite saada haastatteluun mahdollisimman laaja kirjo monenlaisia muunsukupuolisia. Joukosta pyrittiin löytämään henkilöt, joiden sukupuoli-identiteetti on ollut heidän tietoisuudessaan vähintään kaksi vuotta. Tällä pyrittiin varmistamaan, että henkilöt osaavat sanallistaa identiteettiään. Informanttien joukosta rajattiin pois ne henkilöt, jotka tutkimuksen tekijä tunsi hyvin. Informantin tunteminen olisi vaikuttanut haastattelutilanteeseen huomattavasti, ja tuttu informantti olisi saattanut kertoa enemmän itsestään kuin vieraille haastattelijalle. Olisi ollut eettisesti vastuutonta hyödyntää informanttien luottamusta, joka olisi perustunut tuttuuteen.

Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua teemahaastattelua. Haastattelu on hyvä tutkimusmenetelmä silloin, kun tutkimuksen aihe on vähän kartoitettu tai tuntematon ja halutaan sijoittaa informantin puhe laajempaan kontekstiin. Haastattelussa on myös mahdollista selventää vastauksia tarkentavin kysymyksin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35.) Teemahaastattelussa edetään yksityiskohtaisten kysymysten sijaan tiettyjen keskeisten teemojen varassa avoimin kysymyksin. Teemahaastattelu menetelmänä huomioi sen, että ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisiä, samoin kun sen, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi ja Hurme 2008, 48.) Haastattelurunkona käytettiin teemaluetteloa, jossa oli kunkin teeman alle muodostettuja kysymyksiä (liite 3). Informantit tavattiin kerran. Haastatteluissa teemojen järjestys oli vaihteleva, sillä

varmistettiin informanteille riittävästi tilaa puhua aihepiiristä melko vapaasti, kuitenkin haastattelijan ohjailten tarpeen mukaan takaisin tutkimuksen kannalta olennaisiin teemoihin. Kaikkien kanssa käytiin kuitenkin läpi samat teemat.

4.3 Aineiston käsittely ja analyysi

Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin eli äänitteet purettiin tekstimuotoon sanatarkasti. Litteroitua aineistoa oli 106 liuskaa. Litteroinnin jälkeen aineisto on valmis analysoitavaksi. Analyysillä luodaan selkeä, sanallinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Laadullisen aineiston analysoinnin tarkoituksena on informaatioarvon lisääminen. Analyysi perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan, jossa aineisto ensin hajotetaan osiin, käsitteellistetään ja kootaan uudestaan uudeksi, loogiseksi kokonaisuudeksi. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 108.) Tulokset analysoitiin teoriaohjaavasti. Teoriaohjaavassa analyysissä teoria toimii apuna analyysin etenemisessä. Teoriaohjaavassa analyysissä aikaisemman tiedon vaikutus on tunnistettavissa, mutta aikaisemman tiedon merkitys ei ole teoriaa testaava vaan pikemminkin uusia ajatusuria avaava. Teoriaohjaavassa analyysissä tutkijan ajatteluprosessissa vaihtelevat aineistolähtöisyys ja valmiit mallit, analyysi kulkee kuitenkin aina aineiston ehdoilla. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 96–97, 117.) Litteroinnin jälkeen aineisto järjestettiin haastattelurungon mukaisiin teema-alueisiin sekä myös sellaisiin teemoihin, jotka eivät olleet haastattelurungossa nimettyjä vaan nousivat aineistosta muutoin esiin. Analyysiyksikkönä oli lause. Tämän jälkeen aineistosta etsittiin teema-alueisiin liittyviä ilmauksia, pelkistettiin ja listattiin ilmaukset. Sitten ryhmiteltiin käsitteet jotka liittyivät läheisesti toisiinsa ja yhdistettiin ne alaluokiksi, jotka nimettiin luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Alaluokat yhdistettiin edelleen eri yläluokkiin. Analyysiä on havainnollistettu taulukoissa 1 ja 2. Seuraavassa luvussa esitellään tutkimuksen tulokset. Tulosten yhteydessä on suoria sitaatteja informanteilta, informantit on nimetty koodeilla I1–I5.

Taulukko 1

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
Aina sitä itte toivoo et niinku vois olla jotenki oma ittensä	Toive, että voisi olla oma itsensä	Vapaus olla omana itsenä
Et sillee vois olla vaa niinku ihmine, sillee niinku muutki on ihmisii	Toive, että saisi olla ihminen muiden joukossa	Mahdollisuus kuulua joukkoon
Yksinkertaisesti niinku sellasta, että ei vaikka ruveta huomauttelemaan jollekki ihmiselle tai kyselemään että miksi se näyttää tietynlaiselta	Toive, ettei huomautella ulkonäöstä	Kohteliaisuus
Toivoisin että opeteltaisiin olee jotenki silleen ammatillisesti sellaisissa ammateissa joissa oikeasti kohdataan ihmisiä jotka on ihan kaikenlaisia ihmisiä, vaikka sitä ei niinku ehkä jotenki itse haluaisikaan nähdä	Toive ammatillisuudesta työntekijöiltä, jotka työskentelevät ihmisten parissa	Ihmisten parissa työskentelevien ammatillisuus
Oo valmis kohtaamaan ihmisii silleen niinku ne haluau tulla kohdatuks, eikä sillee niinku sun ois helppo kohdata niitä	Toive, että kohdataan, niinkuin kukin haluaa tulla kohdatuksi	Nähdyksi ja kohdatuksi tuleminen

Taulukko 2

Alaluokka	Yläluokka
Vapaus olla omana itsenä	Ymmärrys moninaisuuden olemassaolosta
Kohteliaisuus	Ymmärrys moninaisuuden olemassaolosta
Nähdyksi ja kohdatuksi tuleminen	Ymmärrys moninaisuuden olemassaolosta
Ihmisten parissa työskentelevien ammatillisuus	Toiveet sote-alalle

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

5.1 Sukupuoli-identiteetin löytyminen

Sukupuoli-identiteetin löytyminen –teemassa aineisto muodosti kolme yläluokkaa: matka, vaikeuttavat tekijät ja auttavat tekijät. Monen tutkimushenkilön matka tähän pisteeseen, kun sukupuoli-identiteettiä osaa sanallistaa ja siitä voi myös iloita, on ollut pitkä ja monivaiheinen. Informantit kuvasivat pohtineensa sukupuoleen liittyviä kysymyksiä jo lapsuudessa ja osa koki jo varhain, että ei mahtunut sukupuolinormeihin. Nuoruudessa osa löysi jo jotakin tietoa, mikä toi heitä lähemmäs omaa sukupuoli-identiteettiä. Osa tutki sukupuoli-identiteettiään esimerkiksi teatteriharrastuksen parissa. Ensioivallukseen omasta sukupuoli-identiteetistä liittyi ajattelemaan uskaltautuminen, oivallus, herääminen, innostus ja vapaus olla ja ilmaista itseään niin kuin huvittaa. Moni kuvasi sukupuoli-identiteettiään alussa negaation kautta, esimerkiksi ”en ole nainen”. Moni toi esiin kokemuksen, että sukupuoli-identiteetin hahmottuminen on ollut monivaiheinen polku. Matkaan on liittynyt aktiivista, pitkäkestoista asian työstämistä. Kaksi kertoi oman sukupuoli-identiteetin hyväksymisen vaikeudesta. Asian työstäminen yksin ja muiden kanssa on auttanut heitä hyväksymisessä. Tästä hetkestä, nykyisyydestä haastatteluissa keskusteltaessa esiin nousi muun muassa ymmärrys ja hyväksyntä liittyen omaan sukupuoli-identiteettiin, ymmärrys itsestä kokonaisuutena.

”...mua ei kauheesti kiinnosta et mitä muut ihmiset aattelee musta ja mä, nyt mä voin niinku tavallaa keskittyä enemmän sen miettimiseen et mitä mä aattelen musta.” I3

”Mun keho on minä! Niinku et mun keho on osa mua ja mun keho on ihan yhtä muunsukupuolinen ku mun mieli.” I4

Vaikeuttavat tekijät –yläluokka muodostui alaluokista tiedon puute, ilmapiiri ja asenteet, yksin asian kanssa oleminen, muut ihmiset ja muiden reaktiot sekä omat pelot. Kaikki kuvasivat, että tiedon puute oli heille ongelmallista. Ilmapiiri ja asenteet –alaluokassa esiin tuli sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvät normit, kehoessentialismi eli se, että ajatellaan miehillä olevan aina tietynlainen

keho ja naisilla tietynlainen keho sekä se, että kulttuurissamme ei vielä ole riittävästi tilaa itsemäärittelylle.

”...se sellainen kaikkialla läsnäoleva paine siitä, että ympäristö tietää paremmin kuin minä kuitenkin, et mitä sukupuolta mä oon. Ja sit just se että, että ihmisten suhtautuminen tollaseen voi olla niinku todella aggressiivista, tai niinku sellasta että ne on silleen, että ethän sä nyt tietenkään voi, tai että kyllähän sun nyt täytyy tajuta, että oikeasti sä olet, tai sellanen, mitä ei niinku tavallaan koeta niinku aggressiiviseksi, mutta kyllä se sitä kuitenkin on.” 12

Yksi kuvasi olleensa sukupuoleen liittyvien asioiden kanssa yksin, hän olisi hyötynyt siitä, että asiasta olisi voinut keskustella jonkun kanssa. Myös samastumiskohteiden puutteen osa koki vaikeuttavaksi tekijäksi.

Auttavat tekijät –yläluokka muodostui alaluokista tieto, vertaistuki, kohtaamiset, harrastukset sekä oikea ajankohta. Tiedon lähteenä erityisesti internet oli merkityksellinen kirjallisuuden ohella.

”Muistaakseni mä olin 16 ja mä olin vaan yhtäkkiä netistä löytäny sen että on olemassa transgender joka tarkoittaa, se oli TTP:n sivuilla mun mielest sanottu sillä tavalla, että kokee olevansa, niinku et on sekä mies että nainen mutta ei kumpaakaan ja mä olin ihan silleen et tää se on! Tää oon niinku minä! Ihan silleen, et tää on niinku joku asia, tää on olemassa, tää on olemassa!” 14

Vertaistuen merkityksellisyyden mainitsivat kaikki. Vertaistukiryhmistä ja vertaistukifoorumeilta saatiin tärkeä tunne jaetusta kokemuksesta ja samastumiskohteita. Yllättävät kohtaamiset saman kokemuksen jakavien ihmisten kanssa olivat monille myös merkityksellisiä oman sukupuolen ymmärtämiselle. Kaksi tutkimushenkilöä mainitsi teatteriharrastuksen itselleen merkitykselliseksi sukupuoli-identiteetin työstämisessä.

5.2 Sukupuoli-identiteetin kuvaaminen ja sukupuolitettu ilmaisu

Aineiston luokittelu sukupuoli-identiteetin kuvaaminen -teemassa tuntui todella vaikealta, sillä aineisto oli hyvin moninaista ja aineistoa tuottivat ihmiset, joiden itsemäärittelyä on usein loukattu ja joita on usein määritelty ja luokiteltu ulkoapäin väärin. Tämän vuoksi haluan korostaa, että luokittelussa menetetään aina jotakin siitä ainutlaatuisuudesta, joista yksilöiden kokemukset ja itsemäärittely koostuvat.

Sukupuoli-identiteetin kuvaaminen -teemassa aineistosta muodostui seitsemän yläluokkaa: ei määrittelyä, muunsukupuolinen, gender fluid, gender queer, feminiinisyyden tai maskuliinisuuden kautta määrittely, transgender ja muut. Informantit kuvasivat sukupuoltaan seuraavilla käsitteillä: feminine of center, femme, gender fluid, gender queer, intergender, muunsukupuolinen, non-binary, transfeminiini, transgender, transihminen, transmaskuliini ja transmies. Osa tutkimushenkilöistä käytti useita eri käsitteitä kuvaamaan sukupuoli-identiteettiään.

Ei määrittelyä -yläluokka muodosti seuraavat alaluokat: itsellä ei ole sukupuoli-identiteettiä, määritelmät eivät kuvaa itseä, ei kannanottoa omaan sukupuoleen ja määrittelyn tarpeen kyseenalaistaminen. Yksi informanteista kuvasi, että ennen identiteetin hahmottumista hän vältti ottamasta kantaa sukupuoleensa. Toinen kuvasi, että hänellä ei ole omasta itsestään lähtevää sukupuoli-identiteettiä ja siten kokee määritelmät ongelmallisiksi. Koska kulttuurissamme sukupuoli on sosiaalisessa vuorovaikutuksessa vahvasti läsnä, hänkin on pakotettu käyttämään joitakin määritelmiä itsestään.

Muunsukupuolisuuden määritelmiä olen avannut tämän raportin kappaleessa 3.1. Kaikki tutkimushenkilöt kokivat muunsukupuolinen -käsitteen itselleen sopivaksi, tosin huomionarvoista on, että yhden kohdalla tämänkin käsitteen käyttö on pakon sanelemaa, hän ei omaa sukupuoli-identiteettiä, mutta vallitseva sukupuolittunut kulttuuri pakottaa hänet käyttämään jotakin määritelmää. Muunsukupuolisuus nähtiin yleisesti hyvänä, selkeänä käsitteenä joka on ymmärrettävä suomenkielinen sana. Yksi tutkimushenkilö näki muunsukupuolisuus -käsitteen heikkoutena gender queerin sisältämän poliittisen sävyn puuttumisen sekä käsitteen mahdollisesti luoman illuusion siitä, että muunsukupuolisuus olisi tarkkarajainen kategoria.

Gender fluid käsitetään liukuvaksi ja mahdollisesti ajanjaksoittain vaihtelevaksi sukupuoli-identiteetiksi (Life outside the binary 2015). Informanteista kolme kuvasi sukupuoli-identiteettiään gender fluidiksi. Heidän kuvauksissa sukupuolestaan tuli esiin liikkuvuus, muuntuvuus ja virtaavuus. Myös ilmaisun vaihtelu oli keskeinen määrittävä tekijä.

”Gender fluid on mulle ehkä se tapa avata sitä mun muunsukupuolisuutta, niinku tavallaan sitä et se on semmonen vellova kokonaisuus. Jos mä kuvaan sitä visuaalisesti, ni vähän niinku kolmio, mis on niinku jotenki naiseus, mieheys ja neutraalius ja sit se, mä vellon siellä niinku joku neste, niinku fluid. Ja sit tavallaan mä koen et se merenkäynti voi olla tosi voimakasta mut se kuuluu asiaan, mä oon aina kokenut et mun sukupuoli on pysyvä mutta niinku pysyvä siinä muuttuvuudessaan. Et mä koen et se muutoksen tila on se pysyvä tila. Mikä on ihanaa.” 14

”Gender fluid on ehkä sillee parhaita termejä sen takia, että siinä on se tietty liikkuvuuden ja muuntuvuuden käsite olemassa ja se, että ei ole silleen ankkuroitunu mihinkään tiettyyn positioon josta käsin sitten lähestyy maailmaa, vaan se että voi jotenki poimia jotain asioita eri paikosta ja yhdistää niitä ja sit tavallaan tehdä sitä mitä tykkää.” 12

Gender queer -käsitettä käytetään kattokäsitteenä mutta se on monille myös omaa sukupuoli-identiteettiä selittävä käsite, se kuvaa rajojen, tarkkojen määritelmien ja normien kyseenalaistamista ja välttämistä (Transtukipiste 2015). Informanteista kaksi kuvasi sukupuoltaan gender queeriksi. Käsitteen sopivuudessa itselle nousi esiin poliittisuus ja sukupuolijärjestelmän hylkääminen.

Feminine of center -käsite tarkoittaa, että henkilön sukupuoli-identiteettiä määrittää feminiinisyyden (Life outside the binary 2015). Yksi tutkimushenkilöistä kuvasi sukupuoli-identiteettiään tämän käsitteen avulla. Femmeydellä taas viitataan feminiinisyyden identiteetissä, ilmaisussa tai olemisen tavassa. Henkilöt, jotka eivät identifioitu naiseksi mutta joille feminiinisyyden on tärkeä osa itseä, saattavat kuvata itseään femmeiksi. (Life outside the binary 2015.) Yksi informanteista kuvasi itseään femmeksi, hänelle feminiinisyyden ilmaisussa ja olemisen tapana on tärkeä. Transfeminiini -määritelmää itsestään käytti yksi tutkimushenkilö. Transfeminiini -käsite kuvaa henkilöitä, jotka on syntymässä määritetty pojiksi tai intersukupuolisiksi ja joille tämä määritelmä ei kuvaa itseä, vaan ovat tätä määritelmää feminiinisempiä (Christensen 2013, 64). Käsitän transmaskuliinisuuden samaan tapaan spektriä, kuin transfeminiinisyyden. Transmaskuliinit ovat siis syntymässä tytöiksi tai intersukupuolisiksi määritettyjä, jotka ovat tätä määritelmää maskuliinisempia. Transmaskuliini -käsitettä itsestään käytti kaksi tutkimushenkilöä. Toinen heistä kuvasi termin sopivuutta itselleen sillä, että se kuvaa hänen elämänsä historiaansa.

Transgender käsitettä olen määritellyt kappaleessa 3.1. Käsitettä käytti itsensä kuvaamiseen kolme informantia. Yksi käytti sitä pakon sanelemana, koska

määrittelemättömyys ei aina ole mahdollista. Toinen koki sanassa tuttuutta, joka sopi itseen. Kolmas on nykyään omaksunut transgenderin tilalle käsitteen muunsukupuolinen, hän pitää suomenkielistä versiota parempana sen selkeyden vuoksi.

Alaluokkaan ”muut” sisältyi käsitteet intergender, non-binary, transmies ja transihminen. Intergender -käsite määritellään yleensä sijoittumaan johonkin naiseuden ja mieheyden välille, intergender voi olla myös sekoitus mieheyttä ja naiseutta. Käsitteen käyttöä on kuitenkin kritisoitu muiden kuin intersukupuolisen tilan kanssa syntyneillä, sillä käsitteellä on haluttu luoda tilaa nimenomaan intersukupuolisten identiteeteille (Nonbinary Network 2015). Yksi informanteista käytti käsitettä itsestään ennen kuin löysi sanan muunsukupuolinen. Yksi kertoi käyttäneensä ulkomailla, jossa käytti englantia kommunikoimiseen, käsitettä non-binary. Non-binaryn voi kääntää suomeksi ei-binääriseksi, eli nais–miesjaossa nais- tai mies -kategoriaan sijoittumattomaksi. Transihminen -määritelmää käytti yksi tutkimushenkilö, todeten sen olevan riittävän laaja, tilaa antava määritelmä. Transihminen on yläkäsite, jolla tarkoitetaan kaikkia ihmisiä, joiden sukupuoli-identiteetti tai ilmaisu joskus tai aina eroaa odotuksista sille sukupuolelle, joihin heidät syntymässä määriteltiin (Seta 2014). Transmies -käsitettä käytti yksi informantti. Käsite tarkoittaa henkilöä, joka on syntymässä määritetty tytöksi mutta on poika (Healey 2014, 3).

Sukupuoli-ilmaisulla tarkoitetaan esimerkiksi vaatetusta ja muuta ulkonäköä sekä kommunikaatiotyyliä, jolla yksilö viestii sukupuoltaan (American Psychological Association 2011). Käytän sukupuoli-ilmaisun sijaan käsitettä sukupuolitettu ilmaisu, koska monelle sukupuoli-ilmaisuksi määritetty ilmaisu on yksinkertaisesti ilmaisua. Ilmaisua on kulttuurissamme sukupuoli- jaoteltua, mutta kaikki eivät tätä jaottelua allekirjoita. Aineisto sukupuolitetusta ilmaisusta muodosti kaksi yläluokkaa: ilmaisun kuvaaminen sekä ajatuksia ilmaisusta. Ilmaisun kuvaaminen muodostui alaluokista neutraalius, käytännöllisyys, feminiinisyys, maskuliinisuus, fluidius ja leikittely sekä muu.

” Eli se mikä siin on ihanaa on se et ku se vaan on ihanaa tai siis ku mä koen sen niin et mä vaan haluan laittaa päälleni mitä mä haluan laittaa päälleni ja mä haluan jotenki käyttäytyä ja jotenki olla sillä tavalla ku must tuntuu” 14

”No mä oon femme ni mä tykkään meikata ja tykkään kivoista koruista ja korkokengistä ja mitäs näitä nyt on... Oon mä sitte, siis on mulla jotain tämmöstäkin et mä oon joskus bindannu¹ ja tehny jotain tämmöstä muutakin, siinäki mua kiinnostaa tehdä se sit femmellä tavalla. Et voi niinku olla vaikka mekko ja bindata tai niinku mitä tahansa. Et vähän sekottaa sitä pakkaa.” 15

Ajatuksia ilmaisusta -yläluokka muodosti seuraavat alaluokat: normit, ilmaisun suhde sukupuoli-identiteettiin, vapautuminen, ilmaisun ilot, ilmaisun haasteet ja muita ajatuksia. Normit -luokassa tuli esiin sukupuolirajojen vahtiminen jota muut ihmiset tekevät ja normien haitallisuus ihmissuhteissa, esimerkiksi seurustelusuhteissa. Ilmaisun suhde sukupuoli-identiteettiin -luokassa korostuivat informanttien ajatukset siitä, että sukupuoli ei näy ulospäin ja sukupuolitettu ilmaisu ei tee sukupuolta. Vapautumista ilmaisussa kertoi kokeneensa kaksi informanttia, toinen sukupuoli-identiteettiin liittyvän itsevarmuuden kasvun myötä, toinen sukupuolen korjausprosessin myötä. Ilmaisuun liittyi paljon iloa, sitä käsittelemme tarkemmin kappaleessa 4.4. Ilmaisun haasteet -luokassa nousi esiin miestyypilliseen kehoon istuvien vaatteiden vähäisemmät vaihtoehdot, pukeutumisetiketin tiukkarajaisuus ja kompromissien tekeminen omalla kustannuksella huomion herättämiseksi. Muita ajatuksia -luokassa tuli esiin ajatus siitä, että sukupuolen merkityksen voimakkuus vaihtelee yksilöissä.

5.3 Muunsukupuolisuuden liittyvät haasteet

Muunsukupuolisuuden liittyvät haasteet muodostivat aineistossa kolme yläluokkaa: törmäminen binääriseen sukupuolijärjestelmään, sukupuolinnormit sekä toiseus ja sisäistetyt kielteiset käsitykset.

Törmäminen binääriseen sukupuolijärjestelmään auttaa hahmottamaan sitä, missä muunsukupuolisuus näkyy ja vaikuttaa muunsukupuolisten elämässä tuoden haasteita. Törmäämistä tapahtuu sosiaalisissa tilanteissa, ihmissuhteissa, harrastuksissa, sukupuolitetuissa tiloissa, lomakkeissa, juridisen sukupuolen järjestelmässä, lasten kasvatuksessa ja ikävissä kokemuksissa kanssaihmistensä kanssa.

---

¹ Bindaaminen tarkoittaa rintakehän sitomista litteäksi

”Mua vaa rupes itkettää ku mä tajusin, et hetken aikaa oli ollu tämmönen jotenki superturvallinen tila missä ei tarvii yhtään perustella tai selitellä tai määritellä, ja sit se oli tossa, ja nyt vuoden pääst taas seuraavan kerran. Tai siis joteki sillee et se oli vaan jotenki nii sellanen musertava jotenki yksinäisyyden tunne, tai sillee, et hetken aikaa sai niiku maistaa sitä et mitä monet ihmiset saa niinku joka päivä tavallaan tuntee. Tietenki kaikil ihmisil on joku semmone niinku ominaisuus missä ne on vähemmistöo tai sillee, uskon, mut et kuitenki sillee, ni sitku muisti sen, sit tuli sellanen olo et tälläst voi olla, ja sit ei kuitenkaa oo, ja tän takii pitää tehdä aktivismii ja tän takii pitää pitää mekkalaa. Koska sillee et mä oon, must tuntuu et mä oon aika hyvin selvinny, ja selviän, mut et muutki, et kenenkään ei tarttis selvitä, et kaikki pystys niinku sillee elää, ilman mitään taisteluu.” 13

Sukupuolinormit -yläluokka muodosti seuraavat alaluokat: ajatuksia sukupuolinormeista, sukupuolinormit eri elämän osa-alueilla sekä normien voittaminen. Ajatuksia sukupuolinormeista -alaluokassa tuli esiin kokemus siitä, että eri sukupuoliin luetut henkilöt kohtaavat erilaista kohtelua kanssaihmisiltä. Tutkimushenkilöt kokivat normeilla olevan paljon kielteisiä vaikutuksia. Esiin tuli kokemuksia siitä, että joku muu asettaa ehdot, joilla saa olla olemassa. Yksi kuvasi pelkoa olla oma itsensä, koska se ei ole yleisesti hyväksyttyä. Toinen mainitsi ympäristöstä tulevat mikroaggressiot, jotka työntävät sitä kohti, minkälainen sukupuolinormien mukaan pitäisi olla. Informantit suhtautuivat sukupuolinormeihin kriittisesti. Moni heistä toi esiin ajatuksen, että samaan sukupuoleen kuuluvat ovat keskenään hyvin erilaisia yksilöitä. Sukupuolinormien nähtiin olevan voimakkaasti läsnä ihmissuhteissa, työ- ja opiskeluympäristöissä sekä ulkonäköihanteissa. Yksi informantti kuvasi myös sukupuolinormeja sukupuoli-identiteetin tutkimuksissa. Normien voittamiseen liittyi vapautuminen siitä, mitä ja millainen muiden mielestä kuuluisi olla ja keskittyminen itseän. Yksi tutkimushenkilö pohti, ettei ole vaikeaa kuvitella maailmaa, jossa esimerkiksi pukeutuminen ei olisi sukupuoleen sidonnaista.

Toiseus ja sisäistetyt kielteiset käsitykset -yläluokka jakautui alaluokkiin paikallistuminen ja seuraukset. Toiseuden kokemus paikallistui sukupuolitettuihin käytäntöihin ja vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa. Sukupuolitettuihin käytäntöihin liittyvät esimerkiksi puhe ja sukupuolitettut tilat. Puheeseen liittyi esimerkiksi väärinsukupuolittaminen eli henkilön liittäminen puheella sellaiseen sukupuoliryhmään, johon hän ei todellisuudessaan kuulu. Vuorovaikutuksessa koettu ulkopuolisuus ja taustalla olevat sisäistetyt kielteiset käsitykset liittyivät esimerkiksi tilanteisiin, joissa yksilö saa väärinsukupuolittavaa positiivista palau-

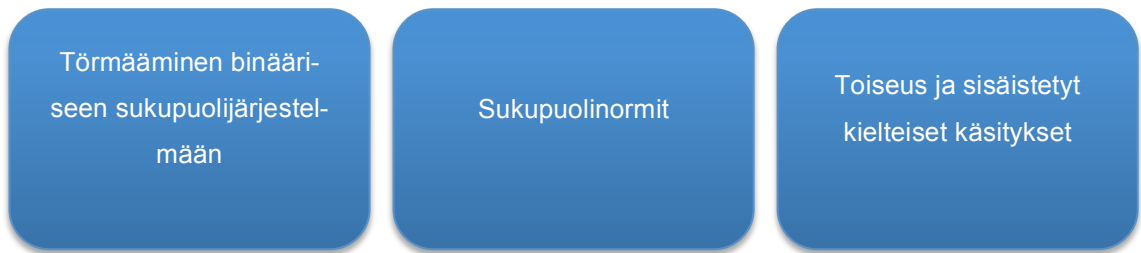
tetta itsestään. Yksi informantti kuvasi näitä tilanteita toiseuden tunnetta ja sosiaalista dysforiaa vahvistaviksi. Sosiaalisella dysforialla tarkoitetaan sosiaalisiin tilanteisiin liittyvää epämukavuutta ja ahdistavuutta.

”Tai esmes silleen et jos mä oon saanu paljon positiivist palautetta jostain, hyvin semmost, niinku miehittävää palautetta niinku sukupuolittavaa positiivist palautetta ni sit mä oon jotenki ihan silleen, et nää kaikki vaan niinku kehuu mua siks et ne kuvittelee et mä oon joku maailman paras ihana suomalainen nuori mies... et silleen, et ette te kehuis mua samalla tavalla jos te tietäisitte mun sukupuoli-identiteetin”. 14

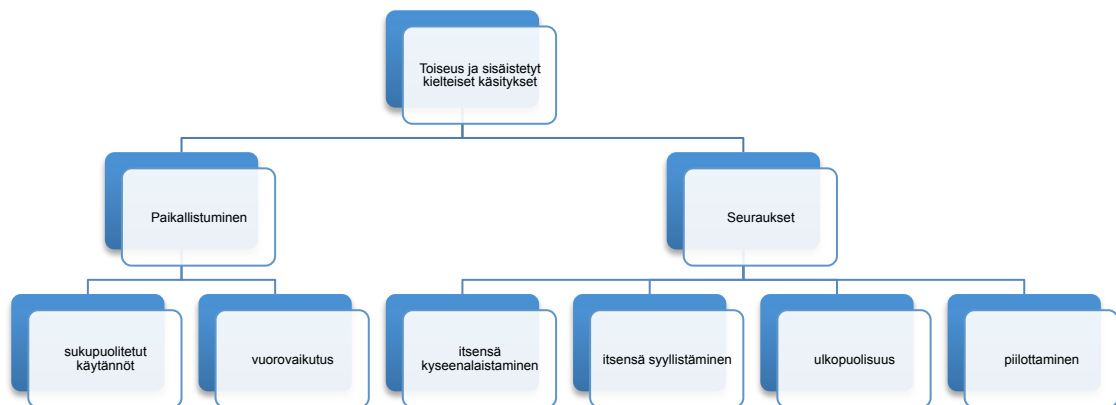
Toiseuden ja sisäistettyjen kielteisten käsitysten seuraukset -alaluokka jakautui edelleen alaluokkiin itsensä kyseenalaistaminen, itsensä syyllistäminen, ulkopuolisuus ja piilottaminen. Kaksi kuvasi voimakasta oman sukupuoli-identiteetin kyseenalaistamista ja liitti sen taustalle tiedon puutteen sukupuolen moninaisuudesta ja muunsukupuolisuudesta. Itsensä syyllistämistä kuvasi myöskin kaksi informanttia. Itsensä syyllistämiseen liittyi tunne, että oma sukupuoli häiritsee muita ja että omassa sukupuoli-identiteetissä on jotakin väärää. Ulkopuolisuus -alaluokassa toistui toiseuden teema, informanteista kolme sanallisti toiseuden kokemuksia. Tunne toiseudesta liittyi vahvasti sosiaaliseen kanssakäymiseen, kanssaihmisten puhumisen tapoihin.

”Tuntuu, että jonkin verran ihmisillä on käsitystä siitä että on olemassa jotain sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ihmisiä mutta yleensä puhutaan vaan silleen aina niistä jotka on tuolla jossain, eikä ole sitä mahdollisuutta että me jotka tässä puhumme siitä niin voisimme mahdollisesti olla niitä ihmisiä.” 12

Piilottaminen -alaluokassa nousi esiin ilmaisun, kuten vaatetuksen ja korujen käytön rajaaminen esimerkiksi työpaikalla huomion herättämisen ja julkisissa tiloissa jopa väkivallan pelossa. Tietoisuus siitä, että maskuliiniseksi tai feminiiniseksi tulkitseminen vaikuttaa siihen, minkälaista kohtelua saa muilta ihmisiltä, vaikutti myös sukupuolittuneeseen ilmaisuun. Kukaan informanteista ei tuonut esiin, että voisi olla työpaikalla täysin avoin muunsukupuolisuudestaan, sen sijaan selkeästi kaapissa eli ei-avoin mainitsi olevansa yksi informantti ja kaksi kertoi rajaavansa ilmaisuaan.

Kuvio 1. Muunsukupuolisten kohtaamien haasteiden yläluokat.

Kuvio 2. Toiseuden ja sisäistettyjen kielteisten käsitysten alaluokat.

5.4 Muunsukupuolisuuden liittyvä tyytyväisyys ja ilo

Haasteiden lisäksi muunsukupuolisuus tuo informanttien elämään myös myönteisiä asioita. Tyytyväisyys ja ilo -yläluokka muodosti 5 alaluokkaa: ilmaisu, normeista vapautuminen, muut ihmiset, toisten auttaminen ja sukupuolen merkityksiä. Informantit kuvasivat haastatteluissa sukupuolitettun ilmaisun rikkautta ja iloa. Ilmaisun vapautuminen koettiin merkitykselliseksi. Yhdellä ilmaisu oli vapautunut sukupuolen korjausprosessin myötä, kahdella muulla etsiskelemällä itselle sopivaa ilmaisua. Sukupuolitettuun ilmaisuun liittyvistä normeista vapautuminen oli monelle merkityksellistä, vapautumalla normeista on päässyt lähemmäs omaa itseä ja itselle miellyttävää ilmaisua.

"Sillee tietää enempi et kuka niinku on, et ei tarvii enää esittää naista ja sit voi tehdä asioit niinku ittee huvittaa enempi." 11

Kolme mainitsi erikseen kaveripiirinsä olevan sellainen, että siellä ei tarvitse selittää itseään ja saa olla vapaasti oma itsensä. Yksi kertoi itselleen tärkeästä kokemuksesta, kun työssään muunsukupuolisuudesta kertominen auttoi toista henkilöä. Erityisesti yksi kuvasi sukupuolen merkitystä tärkeäksi osaksi minuutta, osaksi kokonaisuutta, rikkaudeksi, iloa tuovaksi asiaksi.

"Siis mun mielest tärkeimpiä pointteja siit mitä mä ikinä sanon sukupuolesta, yks asia mitä mä haluan et muistetaan ni se ois se et niinku muunsukupuolisuus on rikkaus, et ku must se vaan on ihan paras asia jotenki kokea tätä kaikkea. Et eihän niinku, no ihanku silleen cisihmisillä ois jotenkin silleen tosi köyhä sukupuoli-kokemus, heil on varmasti tosi rikas kokemus sellasina ku he on, mut niinku mä koen et mä en ikinä vaihtais tätä pois!" 14

Sukupuoli-identiteetin säännönmukaista muuttuvuutta hän kuvasi positiivisesti. Hän oli informanteista ainoa, joka kuvasi saaneensa lapsuudessaan tukea sukupuolensa tutkailulle ja löysi itseään kuvaavia sanoja ja tietoa muunsukupuolisuudesta jo teini-iässä. Toinen kuvasi, että sukupuoli-identiteetin työstäminen on tuonut elämään paljon hyvää haasteista huolimatta.

5.5 Toiveet sukupuolten moninaisuuden huomioimisesta

Kysyin informanteilta toiveita sukupuolten moninaisuuden huomioimisesta. Aineistosta muodostui neljä yläluokkaa: Ensimmäinen oli ymmärrys moninaisuuden olemassaolosta, toinen vähemmän sukupuolittamista kahteen kategoriaan, kolmas toiveet sosiaali- ja terveysalalle ja neljäs toiveet yhteiskunnalle.

Luokassa ymmärrys moninaisuuden olemassaolosta toistui toive siitä, että saisi olla oma itsensä, ihminen muiden joukossa, kuulua mukaan. Informantit toivoivat, että heidän sukupuolensa olemassaolo tunnustettaisiin ja heillä olisi mahdollisuus tulla nähdyiksi, kohdatuiksi ja oikein sukupuolitetuiksi. He toivoivat, että heidän omaa ilmaustaan sukupuolestaan kunnioitettaisiin eli että olisi oikeus itse määritellä itsensä. Kanssaihmisiltä toivottiin sen tiedostamista, että sukupuolten moninaisuutta on kaikkialla, ei vain mediassa. Sen, että sukupuoli ei näy ulospäin, ymmärtämistä toivottiin myös. Oletuksista pois opettelu toivottiin sekä sitä, että aiheesta saisi puhua eikä se olisi tabu.

Yläluokkaan vähemmän sukupuolittamista kahteen kategoriaan kuuluivat alaluokat kanssakäyminen, kieli, sukupuolitettut tilat, juridinen sukupuoli, lomakkeet ja tilastointi sekä kasvatus. Kielenkäytössä toivottiin inklusiivisuutta ja sensitiivisyyttä. Yksi toivoi, että puhuttaisiin tyypeistä, henkilöistä ja työntekijöistä sukupuolittavien ilmaisujen sijaan jos henkilöä, johon viitataan, ei tunneta ja täten tiedetä miten hän haluaa tulla kutsutuksi. Toinen toivoi, että sellaisia kieliä käytettäessä, joissa on sukupuolitettu persoonapronomini, kysyttäisiin henkilön suosimaa pronominia häneltä itseltään. Sukupuolitettujen tilojen suhteen tuli esiin erilaisia toiveita. Kaikki toivoivat lisää sukupuolittamattomia wc- ja pukuhuonetiloja. Toivottiin, että sukupuolitetuissa tiloissa annettaisiin rauha asioida, ettei puututtaisi siihen, minkä tilan kukin kokee itselleen oikeimmaksi vaihtoehdoksi. Esiin tulivat myös sukupuolitettut bileet, kuten erilaiset LHBT-järjestöjen bileet. Kaksi esitti toiveen, että juridisen sukupuolen luokittelusta luovuttaisiin. Yksi toivoi, että tulisi kolmas juridinen sukupuolikategoria. Lomakkeisiin toivottiin kolmatta vaihtoehtoa sukupuolivalintaan. Sen lisäksi, että sen nähtiin olevan tunnustus olemassaolosta, myös muunsukupuolisten tilastoiminen nähtiin tär-

keänä. Lasten kasvatukseen otti kantaa neljä viidestä. Toivottiin, että sukupuolittamista lasten kasvatuksessa höllennettäisiin, kunnes lapsi itse ilmaisee kantansa sukupuoli-identiteettiinsä.

Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisiin kohdistuviin toiveisiin muodostui alaluokat moninaisuuteen perehtyminen, ammatillisuus, nimi ja puhuttelusanat, raportoinen tavat sekä kysymykset sukupuolesta. Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisilta informantit toivoivat erityisesti kouluttautumista liittyen sukupuolten moninaisuuteen sekä ammatillista ja kunnioittavaa suhtautumista asiaan, riippumatta omista henkilökohtaisista mielipiteistä. Moninaisuuteen toivottiin neutraalia suhtautumista. Perheiden kanssa työskenteleviltä toivottiin perheiden ja vanhemmuuden moninaisuuden tiedostamista ja tilan tekemistä itsemääritylle. Raportoinnissa toivottiin kiinnitettävän huomiota siihen, että mikäli sukupuolesta on tarpeen kirjoittaa niin kirjoitetaan kunnioittavasti. Sukupuolen pohtimiselle toivottiin tehtävän tilaa esimerkiksi terveydenhoitajan vastaanotolla rutiininomaisilla kysymyksillä liittyen sukupuolen kokemukseen, kehosuhteeseen ja sosiaaliseen rooliin.

”Ni mun mielest tää on vaan niinku hyvin simppeliä, sillee et sä saat olla mitä mieltä olet mutta sun pitää tietää näistä asioista ja sun pitää ammatillisesti osata hoitaa ne.” I4

Yhteiskuntaan kohdistuvat toiveet muodostivat alaluokat koulutus ja tiedon tarjoaminen, lainsäädäntö, yhdenvertaisuuden edistäminen ja asenteet. Koulutuksen ja tiedon lisäämistä sukupuolten moninaisuudesta toivoivat kaikki informantit, median ja yhteiskunnan vastuuta tiedon antamisessa korostettiin. Median toivottiin myös käsittelevän sukupuolten moninaisuutta asiallisesti oikeaa sanastoa käyttäen, jotta ihmisten, joita asia koskettaa henkilökohtaisesti, on helppo tunnistaa itsensä tekstistä. Uutta translakia toivottiin myös tulevaisuuteen mahdollisimman pian, samoin nimilain uudistusta toivottiin. Sukupuolten tasa-arvon ja rakenteellisen syrjinnän poistamista toivottiin samoin kuin roolien vapautumista ja mahdollisuutta olla ja elää eri tavoilla.

”Sukupuoli on jotenkin niin niinku läsnä kaikkialla semmosena näkymättömänä mistä ei puhuta. Mä ihan tosi paljon toivosin että vapautuis nää roolit niinkun että ei niinku ajateltais että miehen täytyy olla just tämmönen ja naisen täytyy olla just tämmönen.” I5

6 YHTEENVETO JA ARVIOINTI

6.1 Johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa pyrittiin avaamaan muunsukupuolisuutta sukupuolisensitiivisestä ja moninaisuutta kunnioittavasta näkökulmasta ja havainnollistamaan tätä tutkimushenkilöiden arvokkailla esimerkeillä. Haastatteluaineistossa tuli esiin runsaasti erilaisia sukupuoli-identiteettien kuvauksia. Tärkeää ei ole tietää kaikkia niitä mahdollisia käsitteitä, joilla ihmiset voivat sukupuoli-identiteettiään kuvata, vaan tiedostaa moninaisuus ja kunnioittaa jokaisen ihmisen oikeutta itsemäärittelyyn.

”Mun kokemus on aina ollut samanlainen eli tosi eli minä. Mut niinku jotenki vielä semmonen osa minuutta jonka mä pystyn... et tässä tää on, tää mun sukupuoli on tällänen, tälle on olemassa joku sana. Se, että sitä on kyseenalaistettu on se ongelma, ei se niinku itse asia.”¹⁴

Kaikki tutkimushenkilöt kuvasivat tiedon saamista muunsukupuolisuudesta tärkeäksi itsensä ymmärtämiseksi. Myös vertaisten ja läheisten tukea kuvattiin tärkeiksi. Matkalla oman itsen ymmärtämiseen ja nimeämiseen haasteita toivat tiedon puute sekä negatiiviset asenteet, jotka kohdistuvat sukupuolivähemmistöihin. Informantit kohtaavat elämässään monenlaisia haasteita jotka liittyvät sukupuoleen: törmäämistä binääriseen sukupuolijärjestelmään ja sukupuolinormeihin, toiseuden kokemuksia ja kulttuurista sisäistämäänsä kielteisiä käsityksiä suhteessa sukupuoleen. Toisaalta ilmi tuli myös sukupuoleen ja ilmaisuun liittyvää iloa ja tyytyväisyyttä. Osa koki, että normeja voi rikkoa ja muiden ihmisten negatiivisilta reaktioilta voi sulkea silmänsä. Informantit toivoivat, että ymmärrys sukupuolten moninaisuudesta lisääntyisi ja sukupuolittaminen kahden kategoriaan vähentyisi ja tulisi tilaa moninaisuudelle.

Tutkimuksen tuloksista löytyy paljon yhteneväisyyksiä Beemynin ja Rankinin Yhdysvalloissa vuonna 2011 tekemään tutkimukseen. Beemynin ja Rankinin tekemässä tutkimuksessa muunsukupuolisten kuvaukset sukupuolistaan olivat hyvin moninaisia ja haasteet paikallistuivat pitkälti tiedon, tuen ja roolimallien

puutteeseen (Beemyn & Rankin 2012, 6). Alangon (2014, 54) ”Mitä kuuluu saateenkaarinuorille Suomessa?” -tutkimuksessa todettiin yhteiskunnan sukupuoleen liittyvien normatiivisten käsitysten aikaansaavan haasteita ja vaikeuksia sekä seksuaali- että sukupuolivähemmistöön kuuluville nuorille. Alangon tutkimuksen analyysissä trans-kategoriaan sijoitetuista 368 vastaajasta muunsukupuolisia oli 135 eli melko merkittävä osuus. Taavetin (2015, 123-126) tekemässä laadullisessa tutkimuksessa monilla seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvilla nuorilla oli kokemuksia sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten epäasiallisesta kohtelusta liittyen seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin. Myös tämän tutkimuksen informanteista kaksi mainitsi epäasiallisesta kohtelusta sosiaali- ja terveyspalveluissa, joten informanttien toiveet sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille ovat varmasti perusteltuja.

Kuten Markman (2011, 317) kirjoittaa, binäärinen sukupuolikäsitys ei jätä tilaa toisenlaisten sukupuolten näkemiselle normaalina monimuotoisuutena, binäärinen sukupuolikäsitys jättää elettyä todellisuutta näkymättömiin. Sukupuolinormien vapautuminen ja tilan antaminen moninaisuudelle ei helpota ainoastaan sukupuolivähemmistöön kuuluvien elämää, vaan luo tilaa jokaiselle olla juuri omanlaisensa ainutlaatuinen yksilö. Sosiaalialan työntekijä voi tukea muunsukupuolisen tai muun sukupuolivähemmistöön kuuluvan asiakkaan hyvinvointia antamalla tietoa sukupuolten moninaisuudesta, vahvistamalla asiakkaalle tärkeitä ihmissuhteita ja sosiaalisia verkostoja sekä ohjaamalla asiakkaan vertais-tuen piiriin.

6.2 Tutkimuksen arviointi

Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu tiedeyhteisön tunnustamien toimintatapojen noudattaminen. Näihin toimintatapoihin kuuluvat rehellisyys, yleinen huolellisuus ja tarkkuus tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimuksen arvioinnissa. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu myös yksityiskohtainen suunnittelu, toteutus ja raportointi. Kaikki edellä mainitut vaikuttavat tietysti myös tutkimuksen luotettavuuteen. Tutkimuksen jokaisen eri

vaiheen luotettavuutta tulee arvioida. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 132, 140-141.) Heti tutkimusprosessin alussa, tammikuussa 2015, luotiin aikataulu jolla varmistettiin, että jokaiseen vaiheeseen on riittävästi aikaa ja siten työ on mahdollista tehdä huolellisesti ja tarkasti. Haastattelurungon suunnitteluun varattiin reilusti aikaa, jotta haastattelu olisi mahdollisimman miellyttävä informanteille ja jotta saataisiin riittävästi relevanttia aineistoa. Haastattelutilanteista pyrittiin tekemään kiireettömiä, jotta tilanne olisi mukava. Menetelmänä teemahaastattelu toimi hyvin tässä tutkimuksessa. Puolistrukturoitu haastattelumenetelmä mahdollisti sen, että informanteilla oli tilaa kertoa ajatuksistaan melko vapaasti ja sainkin tällä menetelmällä laajaa aineistoa. Litterointi oli aikaavievää, mutta litteroiminen sanatarkasti nähtiin tärkeänä, jotta saatiin informanttien kokemuksia ja ajatuksia mahdollisimman elävästi analysoitavaksi. Analysoitavaa aineistoa oli todella runsaasti, laajuus toi sille myös syvyyttä. Muutama informantti lisää olisi tuonut vielä lisää moninaisuutta aineistoon mutta työn laajuuden puitteissa enempää haastatteluja ei ollut mahdollista tehdä.

Rehellisyys ja tarkkuus näkyvät kaikissa tutkimuksen vaiheiden tarkassa raportoinnissa. Haastattelupyynnötekstissä kerrottiin, että tutkimuksen tekijä on itse muunsukupuolinen. Päätöstä puntaroitiin monesta suunnasta ennen ratkaisua. Monet muunsukupuoliset kohtaavat sukupuoli-identiteettinsä kyseenalaistamista ja sukupuoliensa perustuvaa syrjintää eri tilanteissa. Päätöstä perusteltiin sillä, että asiasta kertominen madalsi informanttien kynnystä osallistua haastatteluun, koska he saattoivat luottaa siihen, että haastattelijalla ei kyseenalaista heidän sukupuoli-identiteettiään ja että tällä on riittävät pohjatiedot aihepiirin tutkimiseen. Koska tutkimuksen tekijä on avoin muunsukupuolisuudestaan sekä muunsukupuolisten yhteisöissä että sen ulkopuolella, asia oli jo valmiiksi osan tiedossa. Aineiston tasalaatuisuuden takaamiseksi parhaaksi ratkaisuksi nähtiin se, että kaikilla informanteilla olisi mahdollisimman yhtenäiset tiedot tutkimuksesta ja myös tutkimuksen tekijästä. Nyt tutkimusprosessin loppuvaiheessakin, kokonaisuutta arvioitaessa, ratkaisu tuntuu oikealta. Mikäli haastattelupyynnössä tai haastattelutilanteessa sitä ei olisi kerrottu, olisi osa informanteista tiennyt siitä muuta kautta ja osa ei, ja se olisi voinut vaikuttaa haastattelutilanteisiin ja siten myös aineistoon. Toiseksi,

muunsukupuolisuus on sukupuoli siinä missä muutkin, eikä painavaa syytä tutkijan sukupuolen piilottamiselle nähty.

Hyvän tieteellisen käytännön mukaan tutkimuksessa tulee soveltaa eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 132) Tutkimuseettinen arviointi on kulkenut mukana koko tutkimusprosessin ajan. Tutkimusta tehdessä on koettu, että ollaan hyvin herkän aihealueen äärellä muunsukupuolisuuden marginaalisen aseman vuoksi ja siksi nähtiin todella tärkeänä pohtia tarkkaan ja monesta eri suunnasta kaikkia valintoja joita tutkimusprosessin aikana tehtiin. Sarajärvi ja Tuomi (2009, 131) tiivistävät ihmisoikeuksien muodostavan eettisen perustan ihmisiin kohdistuvassa tutkimuksessa. Tutkittavien suojaan kuvataan kuuluvaksi sen, että tutkija selventää tutkimuksiin osallistuville tutkimuksen tavoitteet, menetelmät ja mahdolliset riskit. Tutkittavien suojaan kuuluu myös osallistujien vapaaehtoinen suostumus ja oikeus esimerkiksi keskeyttää osallistumisensa tutkimukseen. Tutkijan tulee varmistaa, että osallistuja tietää, mistä tutkimuksessa on kyse. Tutkittavien suojaan kuuluu osallistujien oikeuksien ja hyvinvoinnin turvaaminen. Tutkimustietojen tulee olla luottamuksellisia ja osallistujien on jäätävä nimettömiksi. Tutkimusaiheen valinnassa tulee selkeyttää se, kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan ja miksi aihetta tutkitaan. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 129-131.) Tutkimusaiheen valintaa on ohjannut tieto, että muunsukupuolisuutta ei ole Suomessa vielä juuriakaan tutkittu. Aiheen tuntemattomuus toi haasteita työn tekemiseen. Tutkimustietoa sukupuoli-identiteettien moninaisuudesta on saatavilla todella vähän. Eri-laisia muunsukupuolisia identiteettejä ja kuvauksia niistä ovat listanneet muunsukupuolisten kanssa työskentelevät ammattilaiset, heille tieto on kertynyt käytännön työssä kohtaamisissa asiakkaiden kanssa. Muunsukupuolisia identiteettejä ja niiden kuvauksia ovat listanneet erilaisiin blogeihin ja internetsivuille myös muunsukupuoliset ja muunsukupuolisten yhteisöt itse. Tieteellisen tutkimuksen puute koettiin vaikeuttavaksi tekijäksi tutkimusta tehdessä, mutta toisaalta se vahvisti tunnetta siitä, että tätä aihetta on tärkeää tutkia. Tutkimusta lähdettiin tekemään tavoitteena antaa ääni muunsukupuolisten kokemuksille ja ajatuksille. Koska tutkimuksen kohderyhmä on melko pieni, täytyi tutkimusta tehdessä olla todella tarkkana anonymiteetin säilyttämiseksi. Tämä koski erityi-

sesti haastattelukatkelmien käyttöä tutkimusraportissa. Informanteille tehtiin tutkimussuostumus -kaavake (Liite 2), jossa kerrottiin tutkimusmenetelmistä, tutkimuksen tavoitteista, tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta sekä mahdollisuudesta keskeyttää mukanaolo missä tahansa vaiheessa haastattelua. Kaavakkeessa kuvattiin, että haastatteluaineistosta poistetaan nimet ja muut sellaiset yksityiskohdat, jotka voisivat paljastaa henkilöllisyyden. Kaavakkeessa kysyttiin myös siitä, saako litteroitua haastatteluaineistoa käyttää Trans-tukipisteen internetsivuilla kuvaamaan muunsukupuolisuutta sekä informantin lupaa litteroidun aineiston arkistointiin Transtukipisteellä. Sen lisäksi, että informanteille annettiin aikaa lukea rauhassa kaavake, kaavakkeessa olevat asiat kerrottiin myös suullisesti ja painotettiin sitä, että mihinkään kysymykseen ei ole pakko vastata ja että haastattelun saa koska tahansa keskeyttää.

6.3 Kiitokset ja ajatuksia jatkotutkimuksesta

Haastatteluja tehdessäni, aineistoa käsitellessäni ja tuloksia raportoidessani olen kokenut syvää kiitollisuutta siitä, että sain kuulla jokaisen viiden tutkimukseen osallistuneen henkilön tarinan. Työn tekeminen tuntui minulle hyvin merkitykselliseltä. Haluan kiittää tutkimukseen osallistuneita henkilöitä: he mahdollistivat tämän tutkimuksen tekemisen. Kiitokset haluan osoittaa myös Eepu Aute-reelle hyvästä ohjauksesta ja suuresta avusta raportin viimeistelyssä. Haluan osoittaa kiitokset myös Esko Niiraselle ja Ville Salakalle avusta raportin kieliasun kanssa.

Tämä tutkimus toi esiin vain viiden muunsukupuolisen sukupuoli-identiteettien kuvauksia, haasteita joita he kohtaavat eläessään muunsukupuolisina binäärisesti sukupuolittavassa kulttuurissa ja heidän toiveitaan sukupuolen moninaisuuden huomioimisesta. Olisi tärkeää tehdä lisää laajempaa tutkimusta muunsukupuolisuudesta, jotta ymmärrys moninaisuudesta lisääntyisi.

Mielestäni on huomionarvoista, että tämän tutkimuksen informanteista jokainen oli 25–35-vuotias eli melko nuori, valkoinen, syntyperältään valtaväestöön kuuluva ja korkeakouluopintoja suorittanut. Jokainen informantti kuvasi kokemuksi-

aan ja ajatuksiaan hyvin analyttisesti osaten nimetä kokemuksiaan teoreettisin käsittein. Jokainen kuvasi tyytyväisyyttä ihmissuhteisiinsa liittyen, jokaisella vaikuttava laaja sosiaalinen verkosto. Olisi tärkeää tehdä laajempaa tutkimusta muunsukupuolisuudesta, jossa tutkittavien joukko olisi heterogeenisempi muun muassa iän, etnisen taustan, sosiaalisen verkoston, koulutustason sekä esimerkiksi toimintakyvyn suhteen. Kuuluminen useampaan kuin yhteen marginalisoituun ryhmään tuo erityyppisiä haasteita yksilöiden elämään ja yhteisvaikutuksia olisi tärkeää tutkia.

LÄHTEET

Aarnipuu, T. 2008. Trans – sukupuolen muunnelmia. Helsinki: Like.

Alanko, K. 2014. Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa? Suomentanut Kaljunen, O. Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto. Verkkojulkaisu 72. Seta ry. Setajulkaisu 23. Viitattu 28.09.2015. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/sateenkaarinuori.pdf>

Ansara, G. 2014. Inclusive Language Guide. Respecting People of Intersex, Trans and Gender Diverse Experience. Julkaisussa Issues in Society: Sexual Orientation and Gender Identity. 378.

American Psychological Association. 2011. Viitattu 24.10.2015. <https://www.apa.org/pi/lgbt/resources/sexuality-definitions.pdf>

Beemyn, G. & Rankin, S. 2012. Beyond a Binary: The Lives of Gender-Nonconforming Youth. Julkaisussa About Campus, September-October 2012. By American College Personnel Association and Wiley Periodicals, Inc.

Conron, K, Scott, G., Stowell, G. & Landers, S. 2012. Transgender Health in Massachusetts: Results From a Household Probability Sample of Adults. Viitattu 5.11.2015. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3490554/>

Christensen, E. 2013. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvää viittomistoa. Opinnäytetyö. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Viitattu 22.10.2015. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/68322/christensen_emmi.pdf?sequence=1

Girshick, L. & Green, J. 2008. Transgender Voices: Beyond women and men. New Hampshire: University Press of New England.

Helsingin ja Uudenmaan Sairaanhoidopiiri. Viitattu 20.10.2015. www.hus.fi > sairaanhoito > sairaalat > Meilahden psykiatriset poliklinikat > Sukupuoli-identiteetin tutkimuspoliklinikka.

Hines, S. & Sanger, T. 2010, Transgender identities: Towards social analysis of gender diversity. New York and London: Routledge.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. Painos. Helsinki: Tammi.

Huuska, M. 2011. Sukupuolen moninaisuuden ammatillinen kohtaaminen. Teoksessa Hentilä, J., Nissinen, J., Tuovinen, L. & Stålström, O. (toim). Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Helsinki: Gaudeamus.

Kajo, I. 2007. Transihmiset työelämässä. Opas työnantajalle, työntekijälle ja työyhteisölle. Viitattu 24.10.2015. http://whm13.louhi.net/~seta/seta/wp-content/uploads/2013/06/Transihmiset_tyoelamassa_opas_2.pdf

Kilpiä, J. 2015. Nimestä minut tunnet. Helsinki: Aktuaali koulutuspalvelu.

Koveri, S. & Saarikoski, A. 2013. Normit nurin! Normikriittinen käsikirja yhdenvertaisuudesta, syrjinnän vastustamisesta ja vapaudesta olla oma itsensä. Helsinki: Seta ry. Saatavissa myös <http://normit.fi/wp-content/uploads/2013/06/AlaOletaNormitnurin.pdf>

Lev, A. 2004. Transgender Emergence. Therapeutic Guidelines for Working with Gender-Variant People and Their Families. New York: The Haworth Press.

Life outside the binary 2015. Viitattu 22.10.2015. www.lifeoutsidethebinary.com > glossary.

- Lomax, T. & Veale, J. 2010. The Identity Defence Model of Gender Variance Development. Julkaisussa *The International Journal of Transgenderism* 12:3, 125-138. Viitattu 24.10.2015. <http://www.jaimieveale.com/wp-content/uploads/2009/12/idmodel.pdf>
- Markman, E. 2011. Gender Identity Disorder, the Gender Binary, and Transgender Oppression: Implications for Ethical Social Work. *Smith College Studies in Social Work*, 81:4, 314-327. New York: Routledge.
- Mattila, A. 2005. Transseksuaalisuus – äärimmäinen ristiriita identiteetin ja ruumiin välillä. Julkaisussa *Työterveyslääkäri* 1, 60-64.
- Nonbinary Network. 2015. Viitattu 22.10.2015. www.nonbinary.org > Nonbinary wiki > Nonbinary identiteetit > Intergender.
- Preves, S. 2005. *Intersex and identity. The contested self.* 2. Painos. New Jersey: Butgers University Press.
- Vilka, H. 2010. *Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen.* Juva: PS-kustannus.
- Sarajärvi, A. & Tuomi, J. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.* 6. Painos. Helsinki: Tammi.
- Schaffer, R. 2006. *Key concepts in developmental psychology.* London: Sage Publications.
- Seta ry. 2014. Viitattu 24.10.2015. www.seta.fi > hlbtqi-sanasto.
- Sosiaali- ja terveysministeriön asetus sukupuolen muuttamiseen tähtäävän tutkimuksen ja hoidon järjestämisestä sekä lääketieteellisestä selvityksestä transseksuaalin sukupuolen vahvistamista varten. 3.12.2002/1053.
- Taavetti, R. 2015. Olis siistiä jos ei tarttis määritellä –Kuriton ja tavallinen sateenkaarinuoruus. Nuorisotutkimusseuran/ Nuorisotutkimusverkoston verkkojulkaisuja 81, Setajulkaisuja 25. Viitattu 5.11. http://nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/hyvinvoiva_sateenkaarinuori.pdf
- Teräs, T. 2010. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus? Tapaustutkimus sukupuolesta ja tasa-arvosta päiväkodin arjessa. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Pro gradu –tutkielma. Viitattu 26.10.2015. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/24258/tasaarvo.pdf?sequence=>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.* 6. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Seta ry. Uutiskirje hutikuu 2015. Viitattu 17.05.2015. [Www.seta.fi](http://www.seta.fi) > uutiskirje.
- Väestörekisterikeskus. Viitattu 25.9.2015. www.vrk.fi > Väestötietojärjestelmä > henkilötunnus.
- Transtukipiste 2013. Viitattu 20.10.2015. www.transtukipiste.fi > tietoa sukupuolesta > sukupuolen korjaushoito Suomessa.
- Transtukipiste 2015. Viitattu 25.9.2015. www.transtukipiste.fi > tietoa sukupuolesta > muunsukupuolisuus.
- Turun Ammattikorkeakoulu. 2012. *Sosiaalialan opetussuunnitelma 2012–2013.* Viitattu 6.11.2015. www.messi.turkuamk.fi > SoleOps > Opetussuunnitelmat.
- Wilchins, R. 2002. *It's Your Gender, Stupid.* Teoksessa Howell, C., Nestle, J. & Wilchins, R. (toim.) *GenderQueer: Voices From Beyond the Sexual Binary.* London: Alyson publications.
- World Professional Association for Transgender Health. 2012. *Standards of Care for the Health of Transsexual, Transgender and Gender Nonconforming People.* Viitattu 10.9.2015. www.wpath.org > Publications > Standards of Care.

Haastattelupyyntö

Hei!

Olen muunsukupuolinen sosionomiopiskelija Turun AMK:sta. Teen opinnäytetyönäni **haastattelututkimusta yli 18 -vuotiaista henkilöistä, joiden sukupuoli-identiteetti ei ole yksiselitteisesti mies tai nainen.** Tutkimuksen tarkoitus on tuoda näkyväksi erilaisia sukupuoli-identiteettejä ja sukupuoli-identiteetin vaikutuksia elämään. Haastattelut ovat luottamuksellisia eikä henkilöllisyys paljastu tutkimusraportissa. Haastattelu vie aikaa tunnista kahteen tuntiin. Teen haastattelut touko- kesäkuun aikana. Valitsen haastatteluun viisi henkilöä esitietojen perusteella. Haastateltavien joukko on pieni, joten joudun valikoimaan haastatteluun sukupuoli-identiteetiltään ja iältään erilaisia henkilöitä, jotta tutkimus toisi mahdollisimman monipuolista tietoa erilaisista identiteeteistä, ihmisistä ja heidän elämäkokemuksistaan. **Jos olet kiinnostunut osallistumaan haastatteluun, niin vastaatko 10.5. mennessä seuraaviin kysymyksiin sähköpostitse:**

- Miten kuvaillet sukupuoltasi?
- Kuinka kauan olet tiedostanut sukupuolesi?
- Ikäsi?
- Milloin pääsisit osallistumaan haastatteluun?

Keväisin terveisin,

Miska Salakka

miska.salakka@luukku.com

Tutkimussuostumus

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Tutkimus on opinnäytetyö Turun Ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelmaan. Tutkimus koskee muunsukupuolisuutta, tavoitteena on tuoda esiin erilaisia sukupuoli-identiteettejä ja niiden vaikutuksia yksilön elämään.

Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista. Sinulla on oikeus milloin tahansa keskeyttää osallistuminen tutkimukseen tai kieltäytyä vastaamasta kysymykseen.

Haastattelu kestää tunnin kahteen, riippuen siitä, kuinka paljon Sinulla on aikaa käytettävänä ja kuinka paljon haluat jakaa ajatuksiasi. Nauhoitan haastattelun, jonka jälkeen puran nauhan tekstimuotoon ja tuhoan ääninauhan. Kun puran nauhan tekstimuotoon, poistan Sinun nimesi materiaalista, kuten myös muiden haastattelussa esiin tulleiden henkilöiden nimet. Tarvittaessa jätän pois tai muutan myös muita tietoja, jotka voisivat edesauttaa henkilöllisyytesi paljastumista (esimerkiksi asuinpaikkakunta, työpaikka, opiskelupaikka).

Haastattelussa esiin tulleet asiat kirjoitetaan tutkimusraporttiin niin, että Sinua tai muita yksittäisiä henkilöitä ei voida välittömästi tunnistaa. Käytän kuitenkin raportissa suoria lainauksia haastattelusta, jotta tekstistä tulee elävää. Lainauksissa ei ole nimitietoja tai muita tietoja, joista henkilöllisyytesi voisi tunnistaa.

Tutkimusraportti on julkinen asiakirja, joka on kaikkien luettavissa ja siihen voidaan myös viitata muiden teksteissä.

Mikäli Sinulla tulee jotain kysyttävää haastattelun jälkeen, voit olla yhteydessä tutkimuksen tekijään sähköpostitse osoitteeseen _____ tai kiireellisissä asioissa puhelimitse _____. (osoite ja numero poistettu liitettä lisättäessä)

Tekstimuotoon purettua, anonymiä haastattelumateriaalia (katkelmia siitä) saa käyttää myös Transtukupisteessä nettisivuilla havainnollistamaan muunsukupuolisuutta: Kyllä ___ Ei ___

En halua tekstimuotoon purettua haastattelumateriaalia haastattelustani arkistoitavan Transtukupisteelle mahdollista myöhempää käyttöä varten ___

Paikka Aika

Haastateltavan allekirjoitus
ja nimenselvennys

Haastattelijan allekirjoitus
ja nimenselvennys

Teemahaastattelun runko

TAUSTATIEDOT

- Ikä
- Elämäntilanne
- Ketä kuuluu perheeseesi?

SUKUPUOLI-IDENTITEETIN LÖYTYMINEN

- Milloin aloit pohtia sukupuoli-identiteettiin liittyviä asioita?
- Mikä sai sinut pohtimaan sukupuolta?
- Miten sukupuoli-identiteetin löytyminen eteni? Minkälainen matka se on ollut?
- Mikä auttoi identiteettipohdinnassa?
- Oliko jotakin, mikä teki identiteettipohdinnasta haastavaa?

SUKUPUOLI-IDENTITEETIN KUVAAMINEN

- Miten olet identiteettipohdinnan varrella kuvaillut sukupuoli-identiteettiäsi?
- Miten kuvaillet sukupuoli-identiteettiäsi nyt?
- Onko jotain määritelmiä sukupuoli-identiteetillesi, jotka koet omaksesi?
- Mitä ajattelet tulevaisuudesta sukupuoli-identiteetin suhteen? (paikallaan pysyvä – muuttuva?)

KEHOSUHDE

- Mitä ajattelet sukupuolen vaikutuksesta kehosuhteeseen? Vuorovaikuttavatko keskenään vai ovatko irrallisia?
- Onko kehosuhteessasi tapahtunut muutoksia elämäsi aikana?

SUKUPUOLI-ILMAISU

- Mitä ajattelet sukupuoli-ilmaisuna käsitetyistä ilmaisista? (Vaatteet, muu ulkonäkö [hiukset, meikkaaminen], puhetavat, ilmeet, eleet, kehon asennot, tilan käyttäminen)
- Mitä sukupuoli-ilmaisu merkitsee sinulle?
- Osaatko (ja haluatko) kuvailla sukupuoli-ilmaisiasi?

SUKUPUOLI-IDENTITEETIN LÄSNÄOLO ELÄMÄSSÄ

- Tietävätkö läheisesi sukupuoli-identiteetistäsi?
- Jos, niin miten he suhtautuvat sukupuoleesi?
- Osaatko kertoa missä tilanteissa ja suhteissa sukupuoli-identiteettisi on läsnä elämässäsi? Miten? (Käydään läpi seuraavat osa-alueet esim. näin: Onko sukupuoli-identiteetti läsnä perheen kanssa, miten tulee esiin?)
  - Perhe, suku
  - Ystävät
  - Seurustelusuhteet ja muut romanttiset ja/tai seksuaaliset suhteet
  - Opiskeluympäristö
  - Työympäristö
  - Harrastukset, vapaa-aika
  - Asiointi viranomaisten kanssa
  - Sukupuolivähemmistöjen yhteisö (jos kokee kuuluvansa sellaiseen)
  - Uudet sosiaaliset tilanteet, uusiin ihmisiin tutustuminen (jos ei tullut edellä esiin)

TOIVEET

- Miten haluaisit, että sukupuolen moninaisuutta huomioitaisiin? (eri ympäristöt/ tahot: opiskelu-ympäristö, työyhteisöt, viranomaiset, sosiaalinen kanssakäyminen)

ONKO VIELÄ JOTAIN LISÄTTÄVÄÄ?

- Tuntuuko, että jotain oleellista jäi sanomatta?
- Haluatko tarkentaa jotain, palata vielä johonkin?

Jos ei muuta, niin kiitän haastattelusta